

Ad Beukering

Geschiedenis

van de familie

Beukering - van den Berg

Deel VI:

2014 - 2021

Nijmegen 2015/2017/2021

Februari 2014. Ik herinner het mij als de dag van gisteren. We zaten in het Vrijdagtheater in de foyer boven rond de tafel, mijn spelers en ik. We hadden de productie van *De Dame van Dubuque* van Albee met 11 voorstellingen voor 401 toeschouwers afgerond en geëvalueerd. Mij was al bekend dat slechts twee spelers beschikbaar waren voor een volgende productie, alle anderen hadden gezegd iets anders te gaan doen. Ik had dus tijd gehad om na te denken. Stoppen of doorgaan? Ik had het aan Heleen gevraagd. Ze had geantwoord dat ze vanaf haar 19de had gewerkt en er dus vrede mee had om te stoppen. Al die producties hadden veel van haar energie gekost. Ze wilde nog wel doorgaan, als ik dat wou.

Ik had pas vanaf mijn 30ste gewerkt, dus ik had wat goed te maken. Aan de andere kant had ik 7 jaar doorgewerkt na mijn pensioen, dat telde ook.

Wat ik echter moeilijk verkroppen kon was de gedachte dat we een heel jaar dóór zouden werken, terwijl we vooruit wisten dat de dalende lijn van het aantal voorstellingen en cursisten zich voort zou zetten en dat we in de rode cijfers terecht zouden komen.

Moe bij de gedachte dat goede spelers als Jeroen Helmer, Gé Cimmermans en Fred Hendriks niet van de partij waren, besloot ik om definitief te stoppen.

Dat wil zeggen ik moest het jaar 2014 afmaken vanwege het huurcontract dat ik met de eigenaar Ferrie Antheunis had gesloten, waarin opgenomen was dat de huur vóór 31 december opgezegd diende te zijn.

En zo zaten we rond de tafel. Ik vertelde dat Heleen en ik gingen stoppen en legde kort uit waarom. Niemand had dit verwacht. Het werd stil aan tafel.

Ik weet niet meer wie de eerste was die sprak. Gé. Of Jeroen. Beseffend dat we aan het einde van een tijdperk waren gekomen, het einde van het Vrijdagtheater, bood de een na de ander zich aan om deel te nemen aan een laatste ronde. Ter plekke.

Enkelen wilden meedoen, maar vroegen nog even bedenktijd.

Gé stelde voor dat we ten afscheid een Claus zouden doen. Ik - totaal verrast door de omslag - antwoordde dat ik dan nog graag *De Vossejacht* wilde doen.

En zo zijn we aan het werk gegaan.

Nog één keer haalden we alles uit de kast, met veel repetities en een schitterend decor van Jeroen Helmer.

De cast bestond uit liefst 10 mannen en vrouwen, met twee dubbelrollen.

Wim Krabbendam als Voltore (de gier), Gé Cimmermans als Corbaccio (de raaf) en Jeroen de Blij als Corvino (de kraai). Alle drie: inhalige gierigaards.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Zomer 2014:

Met volle bak door Den Haag

Links Lars, rechts Simon, maart 2014

Zaterdag 9 augustus 2014

Hier, een kerverse droom van mij, opgediept uit mijn middagslaap:

Ik wacht op een kruispunt met stoplicht. (Naast of achter mij de vage schim van een man.) Een zware vrachtauto rijdt van links voor mij langs met een flinke snelheid. Mijn blik is nog naar links gericht, als ik hevig remmen hoor. Ik zie dat de vrachtauto razendsnel tot stilstand is gekomen. De vele rubberen wielen hebben een kort maar heftig spoor getrokken in het wegdek. Zij maken een lichte slinger, alsof ze een buik hebben die zich intrekt. Ik wil de remkracht van het zware voertuig bewonderen, maar zie plotseling de achterkant van een kleine auto uitsteken tussen de wielen. De man naast mij heeft het ook gezien. Ik hoor een vrouwenstem gillen, weet me geen raad. Een ambulance! Ik loop om de vrachtauto heen, er is geen mogelijkheid om erbij te komen.

Is die vrouwenstem nog altijd de echo van die gesmoorde sirene aan het begin van mijn huwelijk? Opnieuw dat spook, tegen ons plan in om een aangename, misschien zelfs lieve 'oude dag' te hebben? Als dat waar is, moeten vele mannen en vrouwen zo'n echo hebben. Misschien had ik die droom omdat ik deze dagen heb teruggekeken naar die foto's van toen.

Zolang vrouwen op de tweede plaats komen, zullen zij vaak, als zij persoonlijk met ontrouw te maken krijgen, Medea worden: totaal destructief, tegenover hem én zichzelf. De bal in hun buik blijft een rots en wordt nooit meer vloeibaar.

Deze vakantie, die eindigt met een droom, begon er ook mee:

In het duister van een stad hoor ik een stem. Ik kom op een plein. Geen sterveling te zien. In het schaarse licht van een paar schijnwerpers spreekt Hugo Claus. Hij staat op een verhoog, maar de menigte ontbreekt. Ik kom nader. *Ik vrees het ogenblik dat hij mij ziet.* Hij zal toch niet tot mij alleen gaan spreken! Ik zal zoals altijd door de mand vallen. Hij zal weer merken dat ik niet de moeite waard ben. Hij is verdwenen.

Dinsdag 14 oktober 2014

Op de middelbare school leerde ik eens: "Il faut prendre les hommes comme ils sont. Il ne faut pas prendre les hommes comme ils doivent être." Toen ik in de twintig, dertig was, wilde ik mezelf en de anderen ten goede veranderen, nu wil ik proberen de mensen te nemen zoals ze zijn. Want we veranderen niet. Nee? Nee.

Sinterklaasgedicht Georges 2014 (bij *Het Hout* van Jeroen Brouwers)

6 december 2014

Beste Ad,

2014 blijkt een memorabel jaar
Niet louter eenvoudig, dat is klip en klaar
Het Vrijdagtheater sluit haar deuren
Dat is een einde waarover we treuren
Stoppen is ook een beetje sterven
't is waar, al wil ik de pret niet bederven
Met Sinterklaas niet uitsluitend gezelligheid
Ook graag een beetje niveau, wat bedachtzaamheid

Terugblikken op bergen en dalen
Van voorstellingen, talloze malen
Een eigen publick, een eigen plek
Het valt allemaal weg en dat is gek
Nu moet gedacht aan een nieuw begin
Met een beetje niveau, geen onzin

Reizen met Heleen misschien?
Memoires schrijven bovendien?
Veel lezen, begin daar maar mee
Met een beetje niveau, geen cliché

Dus ik ga in op je wens en geef je *Het Hout*
Over Franciscanen; niet heilig, maar stout
Over misbruik vanwege het celibaat
Wandaden, geen kattenkwaad

Terug naar de tijd van de penitentie,
Een beetje niveau dus, en absolventie

Een beetje niveau, ja, van ons soort mensen
Atheïsten, zij die De Bijbel verwensen
Nou ja, agnosten, want ook wij weten niet
Óf Hij bestaat, alleen wij geloven het niet
Christenen geven we van alles de schuld
Echt ideaal, niets blijft verhuld
Dus ga nu maar lezen en vindt je het slecht:
Tis de schuld van de kerk, en dat meen ik echt.

Klinterklaas

14 december 2014

In zijn Sinterklaasgedicht preludeert Georges op de sluiting van het Vrijdagtheater, dat 33 jaar heeft bestaan. Boven de tribune zijn ze bij elkaar gekropen, v.l.n.r.: Vanessa Spee (moeder van Lars en Simon), Martijn Zwebe, Georges, Mira, Damiaan Polman en Reza.

Georges heeft een das om. Hij is ziek. Op andere foto's is te zien dat zijn keelklieren gezwollen zijn. Mira is net even met Reza bezig.

Ik zie een beetje middelbare-schoolbranie en kwasie-gemak, als buitenlaag.

Wat gaat er in hen om?

Een afscheid is een smartelijk feest.

We worden overladen met lof, met dank, met oprechte genegenheid. We krijgen een Waalbrugspeld van de gemeente en een oorkonde.

Het is voorbij.

Alle stemmen zeggen: jullie hebben bestaan.

Woorden van Heleen voor 14 december:

Het is leuk dat jullie er allemaal zijn.
Extra leuk is het dat jij er bent Mira, en jij Georges. En jullie levensgezellen:
Damiaan, Martijn en Vanessa.

En dat jij er bent Reza. Je bent al bijna tien.

Wel realistisch maar een beetje jammer dat de nieuwe mannetjes Simon en Lars
nog te klein zijn om hier bij te zijn.

En dat de spelers er zijn met wie ik de laatste jaren intensief mocht samen
werken. Dit samenwerken resulteerde in de voorstelling KWIJT! waar we
zoveel succes mee hadden.

En dat de barvrouwen er zijn. Zonder jullie waren de voorstellingsavonden
onmogelijk geweest.

Jammer dat Anne er niet meer bij is. Zij was een van de steunpilaren van de
barploeg.

En jij bent er ook Ad. Natuurlijk. Drie en dertig jaar geleden struikelden we
min of meer per ongeluk over ons initiatief.

Het was geen drie en dertig jaar durend feest. Maar het was meer dan mooi
genoeg om er met plezier, tevredenheid, trots en zelfs dankbaarheid op terug te
kunnen kijken.

En nu de toekomst. Ik bof dat ik met mijn zeventig jaar nog van een toekomst
kan spreken. Hoe de dagen zich zullen vullen gaan
we zien.

Op 1 januari begin ik met lang in de spiegel kijken
en het tellen van mijn rimpels.

Mira droeg *Totaal witte kamer* van
Gerrit Kouwenaar voor:

Laten we nog eenmaal de kamer wit maken
nog eenmaal de totaal witte kamer, jij, ik
dit zal geen tijd sparen, maar nog eenmaal
de kamer wit maken, nu, nooit meer later
en dat wij dan bijna het volmaakte napraten
alsof het gedrukt staat, witter dan leesbaar
dus nog eenmaal die kamer,
de voor altijd totale zoals wij er lagen, liggen, liggen blijven
witter dan, samen –

Georges haalde herinneringen op over hoe Mira
en hij het Vrijdagtheater hadden beleefd als kind.
In huis, in de woonkamer ontbrak ineens een
meubel. Ooit was zelfs de eettafel weggehaald,
voor maanden.

Later werd duidelijk dat Mira en hij het proces van de oorkonde en de Waalbrugspeld aangezwengeld hadden. Ze waren in het geheim naar Nijmegen gekomen om te overleggen met Linda Willems en Jeroen Helmer. Samen hebben ze een brief geschreven naar de gemeente met de aanbeveling, en met argumenten.

Toen bleek dat burgemeester Bruls verhinderd was op 14 december, schoot Renske Englebert toe, de vrouw van Jeroen Helmer. Zij was wethouder en loco-burgemeester en vond het heel leuk om de honneurs waar te nemen.

Op de foto zie je dat ze de ambtsketen om heeft.

Je ziet ook de oprechte overgave waarmee ze ons feliciteert.

In mijn slotwoordje vond ik het leuk om Reza voor te stellen aan het publiek en te vertellen dat ze bij Ajax voetbalde en pas een echt shirt en voetbalbroek had gekregen, maar dat de broek te groot was.

Een laatste blik op de foyer boven de zaal

Even uit de drukte in de licht- en geluidscabine, waar we zo vaak de knoppen hadden bediend

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

December 2014

Het was de laatste maand van Het Vrijdagtheater. We speelden *De Vossejacht* van Hugo Claus: een afscheid en hommage aan de auteur aan wie we zoveel te danken hadden gehad.

En zoveel plezier beleefd.

We hebben het stuk twaalf keer gespeeld. Telkens hield ik vooraf een inleiding, waarin ik vertelde over Het Vrijdagtheater, hoe het tot stand kwam, hoe het in de negentiger jaren tot bloei kwam, en hoe het moest stoppen vanwege de gestage afname van draagvlak.

Ik leidde *De Vossejacht* in door te vertellen over de stadstaat Venetië rond 1600, steeds in oorlog met Genua, handel drijvend over de Middellandse Zee, zelf volkomen corrupt, alle macht in handen van enkele families, in de greep van angst, achterdocht en spionage. Ik vroeg de mensen vooral te letten op het enige gelaagde, ja gespleten karakter in het stuk: dat van het hoofdpersoonage Volpone, die twee culturen in zich droeg, de westerse en een oosterse daaronder, en die nog wist van

liefde uit zijn tijd als jongvolwassene in Smyrna, uit zijn tijd in de Levant. Daar had hij zijn jonge vrouw verloren, van dáár nam hij als matroos zijn gebrekkige dochter Nana mee op weg naar Venetië, waar hij rijk werd en parasiet onder de parasieten...

Ik eindigde mijn betoog met het tonen van het schilderij *La tempesta* dat de gier Voltore onder zijn arm droeg als geschenk aan de stervende Volpone, met de bedoeling om diens erfenis in de wacht te slepen.

In het stuk schenkt Volpone er maar weinig aandacht aan, waarschijnlijk weet de sluwe vos onmiddellijk dat het om een zeer kostbaar schilderij gaat, dus veinst hij dat het hem nauwelijks interesseert. Het publiek ziet het schilderij enkele ogenblikken, maar zelfs in ons theater is de afstand te groot om het goed te kunnen zien. Als regisseur zorgde ik ervoor dat Volpone het schilderij op een plank tegen de muur plaatste, zodat het lang in beeld bleef en het publiek de pauze kon gebruiken om het alsnog van dichtbij te zien.

Waarom had Claus in zijn tekst zo precies geschreven dat het schilderij *La Tempesta* van Giorgione moest zijn? Wat had dat voor zin, wanneer maar zeer weinig toeschouwers ermee bekend zijn? De meeste toeschouwers begrijpen dat hier een vrek aan het werk is, die denkt heel slim te zijn, door een schilderij weg te geven, dat weer netjes terug in zijn handen komt, als hij de hele erfenis van Volpone incasseert. Maar dat het daar bovenop om een historisch kostbaar schilderij gaat dat honderd jaar eerder gemaakt is en nu ineens opduikt in handen van een zwendelaar, die zijn kans ruikt voor het grote geld, dat ontgaat vrijwel iedereen in de zaal.

Natuurlijk heb ik dit in mijn inleiding uitgelegd aan mijn publiek. En hier werk ik het uit.

Giorgione, La tempesta

Soms signeert een kunstenaar zijn werk in het werk zelf. Een schilder voegt zijn eigen portret toe aan een gezelschap, onopvallend in een hoekje. Johann Sebastiaan Bach schreef ooit boven *Die Kunst der Fuge*: RICERCAR: zoeken! In de achttiende eeuw gaf men elkaar graag raadsels op. Ze verhogen de oplettendheid. Bach had zichzelf aan het eind van de compositie in de notenbalk geënt door de notenreeks b-a-c-h te schrijven. (Het Duitse schrift noteert de laatste drie noten van het oktaaf als ... b - h - c in plaats van ... bes - b - c.) Het was toeval, maar Bach was erdoor in staat zijn naam om te zetten in het notenschrift. Hij kon zijn naam als een Trojaans paard in de partituur moffelen.

(Hij verbindt er verder geen consequenties aan, voor hem is het een inval, een

geestigheid, maar een ander schitterend en zeer serieus voorbeeld van een Trojaans paard komt uit totaal onverwachte hoek, namelijk van de wiskundige Kurt Gödel, die in 1933 met zijn *Onvolledigheidsstelling* bewijst dat er geen enkel gesloten wiskundig systeem bestaat waarin alle stellingen waar en bewijsbaar zijn, en omgekeerd alle niet-stellingen bewijsbaar onwaar. Er bleken, mits het systeem groot genoeg was, altijd stellingen op te kunnen duiken die waar waren, maar onbewijsbaar binnen het systeem. Trojaanse paarden dus, die het waterdicht gedachte systeem onvolledig maken en dus toch onderuit halen.)¹

In *De Vossejacht* doet Claus iets dergelijks. Echter, hij sluit niet zichzelf in, of zijn naam, maar brengt een verborgen saluut aan de Venetiaan Giorgione, die ± 1505 *La Tempesta* schilderde, *Het Onweer*.

Kort de situatie in *De Vossejacht*.

Volpone, obsessionele levensgenieter, en mega-rijk, verzint samen met zijn knecht Mosca de grap van zijn leven. Hij zal net doen of hij doodziek is. Hij heeft geen nakomelingen, zijn dochter is een ‘achterlijke’ dwerg die niet meetelt. Dus zullen zijn ‘vrienden’ maximaal tegen elkaar opbieden met geschenken om de gunst van de erfenis in de wacht te slepen. Volpone ligt in bed, zijn maîtresse van dat moment Caterina ligt - in onze versie - bloot onder de lakens naast hem. Voltore, de advocaat, bijgenaamd de gier, komt de slaapkamer binnen, begeleid door Mosca. Hij draagt een pak onder zijn arm.

(In het oorspronkelijke stuk van Ben Jonson uit 1605 heeft Voltore een massief gouden plaat bij zich, met de naam van Volpone en zijn heraldieke wapen erin gegraveerd. Claus grijpt de gelegenheid aan om in zijn bewerking uit 1972 Voltore een bestaand schilderij uit de Venetiaanse school mee te geven.)

Als Voltore de witte hoes verwijdt, - het is een erfstuk van zijn familie, zegt hij - blijkt het dus te gaan om *La Tempesta*, daadwerkelijk rond 1505 geschilderd door de Venetiaan Giorgione (1476? - 1510).

Honderd jaar later is het beroemde schilderij in Claus' versie dus in handen van Voltore, de Gier.

¹ Zie: Douglas R. Hofstadter, *Gödel, Escher, Bach*. Een eeuwige gouden band. 1979. Vertaling Ronald Jonkers, 1985. Voor de notenreeks bij Bach: pag. 96. De opbouw naar de Stelling van Gödel begint al op pag. 18. Dit boek is een briljante studie over het denken, de hersenen en de geest. In 2007 herschreef Hofstadter zijn gedachten nog eens in een compactere vorm onder de titel *Ik ben een vreemde lus*.

De scène van het overhandigen is kort, het publiek ziet het schilderij slechts vluchtig. Er wordt wel enige aandacht op gevestigd: Voltore noemt de naam van de schilder en voegt de gebruikelijke nonsens van de 'kunstkenner' eraan toe: “Het is een idylle vol vreemde voorgevoelens. De compositie is een van de meest exquisiete en geraffineerde constructies van de meester. En de tussentonen...”, waarna Volpone hem onmiddellijk onderbreekt.

In de voorstelling gebruikten wij een reproductie in het oorspronkelijke formaat:

56 x 64. Gevat in een oude 'gouden' lijst.

Wat zien we bij *nadere* beschouwing?

Een stad, door een riviertje gescheiden van de natuur. De natuur, tot dan altijd op de achtergrond geschilderd, hier op de voorgrond. Boven de stad het onweer. In de natuur: de moderne mens. Centraal een brug zonder leuning die de twee werelden verbindt.

Op de voorgrond een tweede tegenstelling: tussen man en vrouw. De blik van de man is gericht op de vrouw, de blik van de vrouw is op ons gericht, alsof ze iets wil vertellen.

De man kwam langs, hield de pas in, staat. Hij heeft een lange stok bij zich, zijn geslacht tekent zich af, discreet maar onmiskenbaar. De vrouw, genietend van de milde natuur, deed haar kleed uit, zit. Ze voedt het kind, maar heeft het niet op schoot, het staat niet tussen haar en de man. Haar geslacht is discreet maar onmiskenbaar.

De blik van de man is onbevangen, hij is geen voyeur. De houding van haar toont niets, maar verbergt ook niets. Zij schaamt zich niet.

Zij is geen gewone madonna met kind, zij is een naakte madonna met kind.

De man, de vrouw en het kind worden bedreigd. Het onweer hangt boven de stad. Weten zij dit? Het lijkt alsof ze er niet mee bezig zijn.

Er staat in de verte, nauwelijks te zien, maar onmiskenbaar, op het schuine dak, een ooievaar. Duizenden jaren lang dachten de mensen dat het dier de lente bracht in het land. Brengt het hier juist onheil, in de vorm van de naderende storm en onweer?

Het is de schilder te doen om het contrast tussen vóór- en achtergrond.

De man en de vrouw zijn aanwezig in het moment. De rust in hun lichaam en de manier waarop ze kijken tonen dat ze zich bewust zijn van de situatie, niet zozeer van de toevallige situatie, maar van de *condition humaine* in het algemeen, en wij, we worden stil als zij. We denken, mediteren.

De man en de vrouw zijn lichaam en geest tegelijk.

De schaamte van Adam en Eva, verdreven uit het paradijs, ontbreekt hier glorieus.

We zijn beland in het spanningsveld tussen Middeleeuwen en Renaissance. Het *memento mori* vult de achtergrond en het *carpe diem* de voorgrond.

De blik van de vrouw vertelt, zonder nadruk maar onmiskenbaar, dat de tijd veranderd is. Het lichaam is niet zondig meer. En de blik is niet meer naar boven gericht, naar de ooievaar en het onweer, maar naar elkaar, horizontaal.

Dit is de gedachte die Claus in zijn stuk moffelt. Ook hij zocht, net als de schilder, menigmaal inspiratie in de klassieke Oudheid en vereerde Lucretius en Epicurus. Hij zocht verder, in oudere culturen in Klein-Azië, waarin de vrouw nog niet van haar troon gestoten was, en waarvan onze gespleten, uit Smyrna afkomstige Volpone nog de sporen in zich draagt.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Zaterdag 16 januari 2015

Hlook, 16-1-2015

Beste Ad,

Vandaag jullie brief om te bedanken voor onze vrienden bijdrage aan het Vrijdagtheater ontvangen. Voor 't laast hebben we 9 December nog kunnen genieten van jouw laatste voorstelling.

Tien dagen later hebben we iets verschrikkelijks meegemaakt. Jos is op 29 December, maandagochtend, 11.30u plotseling overleden tot ieders verbijstering, die hem kenden. Nog volop actief in het sociale leven en voor vier jaar nog weer herbenoemd in een klachtencommissie voor onderwijs.

Het spijt ons jou niet eerder hiervan in kennis te hebben gesteld. Er kwam zoveel over ons heen. Geen enkele vooraankondiging van dit ongeluk, een dodelijke val, waarschijnlijk een hartstilstand.

Ik wil je zeggen dat hij altijd een zwak voor jou had en het fijn vond om via jouw toneelvoeringen nu en dan contact met jou te hebben!

Dag Ad, dag Helsen, het ga jullie goed in jullie nieuwe levensfase.

Hartelijke groet,
Hansje van den Maagdenberg.

Deze ontroerende brief druk ik af, om de directheid en eenvoud van Hansje's verdriet. Lang geleden mocht ik in de klas van Jos een les drama geven. Ik herinner me de prettige sfeer die er hing. Jos, een open en nieuwsgierige vent, verlangend naar vernieuwing in het onderwijs, moet hebben genoten van wat er zich onder zijn neus afspeelde. Ik was me daar niet zo van bewust, ik vond hem aardig, zag erg tegen hem op.

Dat hij altijd een zwak voor me had, ontroert me mateloos. Ik wist het niet.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Zaterdag 17 januari 2015

De eerste weken na het Vrijdagtheater. Vacuüm. Plotseling komen de dromen weer. Ik sloeg de kleine Mira in het gezicht, wat ik in werkelijkheid nooit deed, tenminste niet dat ik mij herinner. Zij had expres twee keer een stuk papier uit mijn handen gescheurd, waarop Heleen een tekst had getypt, die heel waardevol was. Het ging over het uiten van gevoelens, waarbij ze een regel uit Mattheüs citeerde en verwees naar een ingetogen jongen die bij ons inwoonde. Ik wilde de inhoud van de brief heel graag weten.

Donderdag 22 januari 2015

De kantjes ervan aflopen. Lett. langs de randen lopen. Een levenshouding. Deed ik dat? Systematisch onderzoeken.

Woensdag 25 febr 2015

Droomde vannacht dat het theater a/d 3de Walstraat van binnen volledig verbouwd werd. Een zandhoop lag hoog tegen de muur, de tribune bestond niet meer, het leek op een opgraving. De veertiger, in het gezelschap van wie ik mij bevond, en die de leiding had bij de opgraving, bleek toen ik beter keek niet Jeroen de Blij te zijn, maar een mij onbekende maar even sympathieke kerel.

Hij deed me het voorstel voor het volgen van een aantrekkelijke cursus, maar hoewel ik de verleiding voelde vertelde ik hem toch van de heerlijke vrijheid die ik op dit moment genoot.

Ik herinner me dat ik in een wat groter gezelschap plezier had, maar dat ik telkens de kwinkslagen uit de groep niet kon verstaan. Tot mijn groot verdriet.

Ik verlang zeer naar de warmte van vrienden. Dat zei volgens mij de droom.

4 maart 2015:

Ik heb heel veel gespeeld met Reza. Hier als kersvers gepensioneerd opa. Dit is in de Hunzestraat.

Eén van de favoriete spelletjes thuis was het ‘struikelen’ over ons lage bed. De kunst was om niet naar het bed te kijken, maar al omkijkend iets te zeggen en: boing!

April 2015: op Times Square in New York.

Georges had de vliegtuig-tickets voor ons opgespaard. Hij moest voor zijn werk in New York zijn en plakte er een week aan vast, waardoor we met hem en Martijn in hetzelfde hotel verbleven. We leerden iets van de stad kennen, met eigen ogen, maar vreemd genoeg heb ik ook prettige herinneringen aan de ochtenden, wanneer we met z'n vieren aan de praat raakten en alle tijd hadden. Tijd die er normaal niet was.

Georges en Martijn gidsten ons door de stad, wij lieten ons heerlijk leiden.

In het weekend van 22 mei 2015 neemt Georges deel aan een Leiderschapskursus in de toneelschool van Maastricht.

Er zijn 2 korte video-fragmenten van te zien:

22 mei 2015 Leiderschapskursus Georges in Maastricht.mp4 - Snelkoppeling.Ink

22 mei 2015 Leiderschapskursus Georges in Maastricht2.mp4 - Snelkoppeling.Ink

9 September 2015

Op 7 oktober 2015 behaalt Mira haar Masters aan de Universiteit van Amsterdam.

Achter haar zit een van haar begeleiders Moderne Nederlandse Literatuur Gaston Franssen (de andere: dr. Esther Op de Beek is afwezig). Naast hem prof. Thomas Vaessens.
Op de voorgrond: Vera van Baal, hartsvriendin sinds de NSG in Nijmegen.

Met projecties op het bord heeft ze haar
eindscriptie verdedigd, getiteld:

“De emancipatie van de ‘passionate reader’ in
de cyclus *Mijn Strijd*
van Karl Ove Knausgård,
ofwel de schrijver als lezer”

Het hele gezicht glimt en glundert.
Ze triomfeert. Eindelijk.
Het is verdiend.

Het duurt niet lang of ze wordt lerares
Nederlands op het Vossiusgymnasium.

Later, op 28 augustus 2021, vertelt ze over de
scriptie: de ‘passionate reader’ staat tegenover
de analytische lezer, ofwel de resistent reader, die kritisch leest. Knausgård schrijft
over het alledaagse, het banale, spreekt de emoties aan bij de lezer, niet zijn literaire
beleving, en zijn eerlijkheid gaat zover dat hij bijv. ook de werkelijke namen van zijn
werkelijke personages aan de openbaarheid prijsgeeft. Hierdoor krijgt hij

verschillende processen aan zijn broek.

Mira: ik las zijn werk met obsessieve interesse. Hij heeft (*gebaar*) zo'n dikke rij boeken geschreven, het begon met *Mijn Vader*, dat greep me zó aan, ik wilde alleen dat boek lezen en niks anders, ik dacht: opdonderen, ik wil dit boek lezen. Dat heb ik zelden. En tegelijk schaamde ik mij ervoor dat ik het zo graag las, omdat ik wist dat ik niet Proust aan het lezen was, het was geen literatuur. Daardoor begon ik mij af te vragen waarom dit geen literatuur was, en waarom dit er niet toe zou mogen behoren. Wie bepaalt wat de norm voor literatuur is? Ik wilde die passionate reader zijn, maar wist dat er op werd neergekeken. Knausgård beschrijft minutieus hoe hij in de auto bij het stoplicht staat te wachten en dat het heel lang duurde voordat het op groen sprong, dat hij doorreed en linksaf sloeg. Het was een oefening in de werkelijkheid zo dicht mogelijk benaderen.

Ik geloof Knausgård. Ik geloof dat hij werkelijk bereid is om openheid van zaken over zichzelf te geven, zijn gedachten over alle slechte, alle banale, alle mooie kanten, alle onbegrijpelijke kanten van bijv. zijn verhouding met zijn vader. Hij heeft een verschrikkelijke vader gehad, hij was een tiran, Carl Ove was doodsbang voor hem en iets van hem herkende ik in hem, ik was vroeger ook soms echt bang van jou. Als bij het tafeldekken het bestek niet perfect bij de borden lag, ontplofte de vader van Carl Ove. De vader was zeer humeurig, sloeg ook wel, was heel erg aan de drank, hij is er ook aan overleden, hij had woedeuitbarstingen, die moeder ging ook weg, toen zat hij alleen met die vader, hij had een ambivalente verhouding met die man.

Het boek begint als die vader net is overleden, samen met zijn broer gaat hij het huis opruimen, het was een onbeschrijflijk wanstaltige teringzooi. Ze hadden hem een hele tijd niet gezien. Ze ruimden op met handschoenen aan: al die kleren die lagen te rotten. De herinnering aan zijn jeugd komt omhoog, hij is woedend op zijn vader, over wat hij hem heeft aangedaan en toch is hij in staat om de dubbelheid te beschrijven, dat hij ook van die man hield. Dit laatste hoor ik vaker, dat het kind ook van de vader houdt, maar dan geloof ik het niet, maar bij Knausgård geloof ik het wel en dat vind ik zo knap van hem gedaan.

Mijn vraag: waarom heb je niet geprobeerd om Knausgård van een psychologische kant te beschrijven? Mira: dat is mijn vakgebied toch niet? Ik: lijkt het niet alsof hij door de werkelijkheid zó minutieus te beschrijven probeert terrein te heroveren, waaruit zijn vader hem had weggedrukt? Dat hij door te schrijven weer bestaat en geaccepteerd wordt? Mira: Ja, dat heb ik nooit zo gezien? Ik: Dat viel me in. Georges: Is het niet zo dat je in een scriptie moet zorgen dat je je taak goed afbakent? Mira: (*bevestigt dit*). Iets anders: Knausgård heeft afstand willen nemen van het elite, van de hoge kunst, maar zelf is hij ook elitair in zijn essayistiek, als hij schrijft over de filosoof Kierkegaard bijv.? Mira: Hij is daarin dubbel, inderdaad. Ik: jouw scriptie is in hoge mate elitair en je schrijft over een man die alles doet om niet elitair te zijn. Raak je dan niet in conflict? Mira: Nee. Ik: je zou je scriptie eigenlijk zó moeten herschrijven dat alles ook voor Reza, Heleen en Georges begrijpelijk zou zijn. Mira:

(*kijkt zeer bedenkelijk, Georges lacht: Nou, succes!*) Mira: Die scriptie is helemaal niet zo goed. Ik wist eigenlijk helemaal niet wat ik zou gaan zeggen. Ik had al eerder een paper over hetzelfde onderwerp geschreven, ik had het eigenlijk al gezegd en nu moest het nog een keer en bovendien was het geld op om nog langer te studeren, het moest af, maar eigenlijk wist ik niet wat ik moest zeggen. En het werd ook niet zo gewaardeerd, hoor, die scriptie, ik heb het idee dat ik een genade-6 heb gekregen. Ik werp tegen dat ze heel wat literatuurkritiek heeft verwerkt, met een flink absorptievermogen, en daar op evenhoog niveau over schrijft. Georges vraagt: Ben je trots op je scriptie? Mira: Niet erg. Ik kreeg een eindgesprek met Gaston (Franssen) erbij, en Esther (Op de Beek), en ik kwam daar om over die scriptie te praten, en we hebben helemaal niet over die scriptie gepraat. Gaston had een paar zware punten van kritiek, dat merkte ik, maar hij zei: wij willen je een 6 geven, ga je daarmee akkoord? Dat was dus niet heel eervol, zo'n werkstuk hoort de kroon op je werk als onderzoeksmaster te zijn, alle anderen deden er minstens 3 jaar over, ik had die tijd niet, en ik had het idee dat Gaston dat begreep. Ik ben naar huis gegaan, ik was er helemaal ziek van, ik heb nog overwogen er nog een half jaar tegenaan te gooien en een mooier werkstuk af te leveren, maar heb besloten dat niet te doen. En daar sta ik nog steeds achter. Ik had de scriptie grondig moeten herschrijven, er ontbrak bijv. een essentieel hoofdstuk aan, namelijk de invloed van Kierkegaard op Knausgård, iets wat mijn begeleider overigens ook ontgaan was. Ik kreeg ook een 6, omdat de paper eerder heel goed was bevonden en Gaston heeft me tot twee keer toe uitgenodigd om tijdelijk op de UVA te komen werken. Ik kon iemand een half jaar vervangen op de bachelor-opleiding 0,6 FTE, maar ik heb dat afgewezen. Georges: je kunt toch trots zijn gezien de omstandigheden? Mira: de scriptie heeft ook goede dingen en de teleurstelling van toen voel ik niet meer.

Ik vraag Mira tenslotte of Knausgård tussen de hoge en lage kunst gesitueerd kan worden, en of hij de literatuur heeft gedemocratiseerd? Mira: het effect is dat een veel grotere groep dit kan lezen. Het is een ongelooflijke internationale bestseller geworden. Maar de termen hoge en lage kunst, om *De ontdekking van de hemel* hoge kunst te noemen vanwege de symboliek, complexiteit en gelaagdheid stuit mij tegen de borst. Georges: waarom zou een werk dat mensen zo intens raakt en in vervoering brengt als 'laag' gewaardeerd moeten worden? Mira: het punt dat als de massa iets mooi vindt, het al verdacht is, wil ik even buiten beschouwing laten. Ik waardeer hem omdat hij zoveel is aangegaan. Hij heeft bijv. *Mein Kampf* proberen te lezen, zonder Hitler als een demon te beschouwen, los van het oordeel van de wereld, een risicovolle onderneming, daar hij weet dat hij de hele wereld over zich heen krijgt. Ik zeg: dat is zeer te waarderen, maar deden in 1962 Hannah Arendt en Harry Mulisch niet hetzelfde in het proces Eichmann? Mira: ik vind dat minder risicovol. Die Eichmann had geen visie, voor Mulisch ging het om de banaliteit van het kwaad.

21 November 2015:

Sinterklaasgedicht Georges, 2015

(1)

Nijmegen, (2)5 december
2015

Beste Ad

Het werd een lastig jaar
Ad voelde zich naer
plots werd hij ziek
gewenst had hij zich een piek

Rochel rochel rochel
in een met snot gevulde bochel
kuch kuch kuch
Näzen veel en vlieg

Vrouw lief weg
hog meer pech
Zij was bij één van de welpen
huishoudelyk werk aan het weghelpen

Ⓛ Daar zat je dan!
je vond er niets aan
wat moest je nou?
zonder wern, alles zo flauw!

De Sint vond het een beetje raar
hij was zelf al meer dan 100 jaar!
nog dagelijks was hij in de weer
en vaak geen zin meer

Leuk was het vaak niet
veel pijn aan zijn rechter tiet
lopen deed hij sloom
hij leek wel een krakke mikkige oom

Sint had geen wijze raad
behalve woord bij daad
maer het hoofd in de schoot?
Daerop volgde beslist de dood

(2)

Tot het einde moet er geleefd
liefst woest en 'n tijdje onbeleefd
heil werk en lach
bijvoorbeeld om het werk v. Bach

of met je zoon naar het theater
misschien resulteert 't in een
schatte

pan de hoe bij zijn staert
en gebruik deze kaart

Gegroet, de Sint

7 mei 2016:

Deze foto van Damiaan heeft in mijn ogen een perfecte compositie. Simon en Lars kijken naar Reza, die naar de zee is gelopen. Lars staat fier rechtop, alsof hij troepen inspecteert. Simon staat gebogen, bezorgd dat Reza iets overkomt.

Hun karakters zijn eerder andersom. Lars lijkt mij de gevoelige. (Nu, in 2021)

Dit is wat ze zien.

6 Augustus 2016:

Toch naar Parijs: Place de Luxembourg

9 Augustus 2016

Op de terugweg van Den Haag nam Mira deze foto. Eén van mijn topfavorieten: de beschermende hand om het hondje dat ze pas gekregen had en tegelijk de volledige geconcentreerdheid op de lotgevallen van Harry Potter.

Reza leest veel in deze jaren.

🐾 🐾 🐾 🐾 🐾 🐾

6 September 2016.

(Mijn moeder - het is op dit moment van schrijven de langste dag: 21 juni 2016, het regent gestaag, gisteren hoorde ze de diagnose: *matig* dement - had een goed geheugen en was goed in het vertellen van verhalen en anekdotes. (Ze stamt nog uit het televisieloze tijdperk.) Maar ze legde niet vaak verbanden. Als zij later problemen krijgt met haar oudste zoon Bep, die vanaf zijn twaalfde steeds weerspanniger wordt en niet wil leren, dan weet ze geen raad met hem, ze herinnert zich blijkbaar haar eigen gedrag niet, toen ze ook weerspannig was en niet wilde leren naaien. Of herinnerde ze zich al te goed, hoe graag ze wilde leren, maar niet mocht? Om Bep tot leren aan te zetten wist ze geen ander middel dan verwijten maken: hij had geen ruggengraad, geen karakter, geen wilskracht. En daarmee benam hem al zijn zelfvertrouwen. En leren deed hij dus pas weer toen hij zijn latere vrouw Henriëtte Hoge ontmoette.)

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Op woensdag 17 augustus 2016 is Ma door Heleen en mij, zittend tussen ons in, in onze Bestel-Peugeot, naar het Verpleeghuis Nijeveld aan de Heyendaalseweg gebracht en kwam er een eind aan een onhoudbaar geworden situatie op de Burchtstraat 140.

Vier generaties. 29 oktober 2013. Georges, Ma, Lars (als ik goed zie / 2 maanden), Ad. Burchtstraat 140, Nijmegen

Er waren enkele zware weken aan voorafgegaan. Ma was op 2 april 98 jaar geworden en duidelijk aan het dementeren. Ze gaf het niet toe: “Ik ben niet dement, ik ben vergeetachtig, dat heeft dokter Meddens zelf gezegd.” En dat was ook zo. Maar diezelfde dokter Meddens was allang gealarmeerd doordat Ma elke dag vele malen telefoneerde naar alles en iedereen om hulp en aandacht (niemand van ons wist dat) en Meddens had allang geconstateerd dat ze hard achteruit gegaan was, dat ze veel te vaak alleen was, en zichzelf begon te verwaarlozen. Daarom besloot ze eerst de familie op de hoogte te stellen van de ernst van de situatie en vervolgens gaf ze Ma een verwijzing voor een geriatrisch onderzoek. Het resultaat daarvan zou haar recht geven op meer Zorg en meer Huishoudelijke Hulp en een indicatie voor eventuele opname in een verpleeghuis. Maar we waren het er allemaal roerend over eens dat Ma zolang het maar enigszins kon in haar eigen woning moest blijven. Dat was ook haar

eigen uitdrukkelijke wil.

Maandag 20 juni was dat onderzoek, om 8.30 uur. Eerst ondervroegen de assistenten Ma. Ons was gevraagd wel aanwezig te zijn, maar ons niet in het gesprek te mengen. We waren stupéfait over het beeld dat Ma van zichzelf ophing: dat ze nog elke dag haar hondje Jackie uitliet in het Kelfkensbos op de Scootmobiel, dat ze goed at, dat ze wel vaker iets vergat - maar ik ben ook al 98 !, mag ik? - enz.

Ze schetste in feite de situatie van twee jaar daarvóór.

De waarheid was dat ze in korte tijd 20 kilo was afgevallen, dat haar jurken en broeken veel te ruim waren geworden en langs haar lijf slobberden. Ze was een breekbaar popje geworden, dat hevig schommelde als ze liep. Ze durfde nog sporadisch op de scootmobiel, misschien nog die heel enkele zonnige dag dat ze al haar moed samenraapte. (Ze had ook angst voor het ding, omdat ze twee jaar eerder omgekieperd was en haar heup had gebroken.)

Op de St. Maartenskliniek had ik de röntgenfoto's gezien en bevreemd gekeken naar het bekken waarin ik ooit als embryo was gegroeid. Toen ze na een week moest revalideren en door haar schoonzoon Mark Christiaans en zijn dochter Rowan naar een zgn. Topkamer werd gebracht, raakte ze zo in paniek dat ze elke zelfbeheersing verloor, moord en brand schreeuwde en schoonzoon en kleindochter de huid volschoot, totdat schoonzoon en kleindochter haar huilend in arren moede en op haar eigen verantwoordelijkheid terug naar huis hebben gebracht. Er was geen enkel ander land met haar te bezeilen.

We waren dus allemaal voor de toekomst gewaarschuwd.

De uitslag was samengevat: matig dement, onvoldoende verzorgd, met een groot risico om te vallen. Permanente zorg werd aanbevolen.

We brachten haar weer naar huis. Dat van dat 'matig dement' geloofde ze niet, dat was zwaar overdreven, ze was vergeetachtig, dat had dokter Meddens zelf gezegd.

De weken daarna verslechterde de situatie. Ze belde mij steeds vaker, smeekte of ik langs wilde komen, omdat ze het niet meer wist, de kluts kwijt was, en de sleutel, en de portemonnee. Ik ging erheen, kon haar steeds opbeuren door over haar familieverleden te beginnen. Dan leek ze weer normaal, praatte en had zelfs het oude gevoel voor humor.

Hoewel praatte: ze vertelde steeds hetzelfde. Hetzelfde steeds vaker op één avond. De verhalen werden korter. Sprongen meer en meer van de hak op de tak. Ze raakte steeds vaker ineens de draad kwijt. Kon vaak niet op namen komen, haalde namen door elkaar. Het liefst vertelde ze over de tijd dat ze samen met Jan van den Berg de naaiwinkel had gehad op de Hertogstraat, over hoe ze het vak geleerd had van Jan, hoe ze leerde te luisteren naar de klanten in plaats van te praten, "je moet ze de pieren uit de neus halen," zei ze en herhaalde het zo vaak, dat je echt lange wormen begon te zien die uit neuzen te voorschijn kronkelden. Het was duidelijk haar gelukkigste tijd

op aarde.

Ondertussen plaste en poepte Jackie in huis. Soms stonk het zo erg, dat het raam wijd open moest. Het beestje was helemaal blind, vrijwel doof - het hoorde enkel nog het klappen in de hand -, door gebrek aan beweging waren haar nagels ver uit de tenen gegroeid, ze had er veel last van bij het lopen, ze liep voortdurend tegen stoelen en deuren aan of draaide eindeloos rondjes, óf om haar energie kwijt te raken, óf doordat ze door een hersenbeschadiging nog maar één kant opstuurde. Het diertje was volgens Ma 15 jaar, en volkomen óp. Maar ze wou er geen afstand van doen. Zolang ze maar geen pijn had. En dat had ze niet. Het was het enige wat ze nog had, het enige levende wezen, en het was het laatste hondje, dat wist ze, van een lange rij.

Op woensdag 10 augustus zaten we weer bij elkaar, samen met Dymphie Bakker van het SWON, de ouderenzorg. De toestand schreeuwde om een oplossing. Die er niet was. Toen, ten einde raad, belde Dymphie tegen beter weten in naar Nijveelt. Tot onze grote verbazing was er een kamer vrij. Ma kon komen. Men begreep dat het om een noodgeval ging, een crisissituatie.

(Even was er hoop dat het hondje meemocht, er zou over worden vergaderd, maar dat bleek uitstel van executie: het mocht niet mee.)

Vanaf nu moest er gehandeld worden. De spanning liep op.

Tijdens de vergadering bleek Bep, die in Amersfoort woont en maar af en toe op bezoek kwam, een paar rondjes achter te lopen. Dat was gevaarlijk, bij zo'n crisis hangt er familie-ruzie in de lucht. Bep had een hoge ethische norm: hij zou de wensen van Ma tot het uiterste volgen en pas tot plaatsing in een verpleeghuis overgaan "als Ma er helemaal aan toe was. *Zij* besliste, uit vrije wil!" Ik zag hoe Dymphie haar hoofd schudde. Ik wist dat Bep Ma weinig gezien had. En hoe Ma zich steeds stoer had voorgedaan tegenover hem. Bep dacht nog aan 'zelfstandig wonen' bij het OBG. Hij dacht nog aan extra zorg en extra huishoudelijke hulp, waar wij allemaal allang overtuigd waren dat die stations gepasseerd waren, dat Ma allang niet meer in staat was om zelfstandig een beslissing te nemen, omdat ze daarvoor het overzicht van haar situatie miste, dat ze juist alleen maar in staat was om elke beslissing op de lange baan te schuiven, dat ze alleen maar uitstel wilde. We wisten dat Ma heel dicht bij het punt zat waarop ze een gevaar werd voor zichzelf en voor haar omgeving en dat ze dan met geweld door de politie naar een verpleeghuis gebracht zou worden. We wisten dat we zelf geen geweld mochten gebruiken, en dat wilden we ook koste wat kost vermijden, zeker gewaarschuwd als we waren na de ervaring van Mark en Rowan in de Topkamer. We wisten ook dat dokter Meddens al de gerechtelijke procedure in gang had gezet, waardoor geweld legaal zou worden, maar dat die procedure weken, misschien maanden zou duren ... Nee, ik wist dat we Bep zijn gang moesten laten gaan, maar dat we zelf initiatief moesten nemen.

Maar hoe. De opgaaf leek onmogelijk. Ma vertrouwde Meddens niet, en Dymphie niet, en niemand niet, ze had een grondige afkeer van alles wat met het begrip verpleeghuis te maken had, hoe was ze ooit te overtuigen dat Nijeveld de beste oplossing voor haar was? En het andere probleem was Jackie. Dat hondje af laten maken, dat ging dus nooit maar dan ook nooit lukken.

Ik had één geluk: Heleen trok met me op. Ze nam uitdrukkelijk geen initiatief, maar hielp wel. En het gekke was dat Ma beslist enig vertrouwen had in haar. Verder had ik het vertrouwen van Ma's dochter Charlotte, die al vóórdat ze vijf weken met vakantie ging naar Zweden had geschreven dat ze achter mijn beslissingen zou staan.

Charlotte ging *rücksichtslos* op vakantie. Mede op advies van dokter Meddens. Ze was dichtbij een *burn-out*. Ze is een geroutineerde leerkracht, maar op de basisschool heeft ze het zwaar met veel buitenlandse kinderen en lastige, assertieve ouders. Daar komt bij dat ze met haar moeder in de loop van vele jaren steeds een problematische, ja zelfs vijandige verhouding heeft gehad, gevolg van een m.i. veel te sterke binding. Charlotte heeft een niet te bepraten schuldgevoel tegenover haar moeder, die dat voedt door haar dochter voor te houden wat ze allemaal niet voor haar gedaan heeft. De dochter heeft daartegen geen verweer, is zelf verslaafd aan die binding. Voordat ze naar Zweden vertrok heeft ze koel- en provisiekast van Ma volgepropt met elk denkbaar houdbaar voedsel plus pakken toiletpapier door het hele huis verspreid. Zonder boe of ba. En weg was ze. In Zweden wilde ze geen contact. Ze las onze mailberichten, schreef ze, maar antwoordde niet.

Toen hebben zowel Dymphie als ik, apart van elkaar Ma verteld dat er een kamer vrij was op Nijeveld. En zowaar: Ma ging erover 'nadenken'. En zowaar: (om een lang verhaal kort te maken) ze had nagedacht, het ging zo echt niet langer, ze was zo alleen, ze kon niet langer tegen die suizende stilte, ze wou weg, kom me maar halen. Ik geloofde. Het was donderdag 11 augustus. Ik maakte een afspraak met Nijeveld voor opname op zaterdag 13 augustus om 11.00 uur. En met de dierenarts sprak ik af op vrijdagavond om 20.00 uur.

Vrijdagochtend belde Ma. Ze had er nog eens goed over nagedacht: ze zag af van Nijeveld. Het hondje had geen pijn, en met wat extra hulp kon ze het nog best een tijdje uitzingen. Enz. enz.

Ik liet haar praten, maar ging er naartoe. Vertelde haar dat ze nu dóór moest zetten, en niet alle ellende die ze had doorstaan moest vergeten: de eenzaamheid, het onophoudelijk bellen om hulp. "Geef me dan nog drie weken, smeekte ze," alsof we aan het onderhandelen waren. "Nee, Ma, over drie weken wil je weer niet."

Uiteindelijk stemde ze toe, ik had gelijk.

Ik ging, maar ik vreesde ...

Thuisgekomen dacht ik na. Ik voelde dat het niet ging lukken. Ik was kwaad omdat ik machteloos was. Ze had me in de tang. Ze bleef om uitstel vragen. Ze was net een grammofoon die dolgedraaid, steeds op hetzelfde punt uitkomt. Er was geen schijn van een doorbraak. Ze hield ons allemaal aan het lijntje. De situatie was al maanden onhoudbaar, maar er gebeurde wat zij zelf het liefste wilde: blijven waar ze was, en meer hulp, en meer bezoek. Liever de hele wereld in touw om haar noodsituatie te rekken dan een oplossing te vinden.

Ik bedacht dat geweld geen optie was. Juridisch niet. Moreel eigenlijk ook niet. Toen bedacht ik dat zij zelf wel geweld pleegde. Zij eiste hulp. Niet rechtstreeks, ze zei steeds: "Jullie hebben het ook druk, jullie hebben je eigen leven." Maar zij eiste dat in feite door niet te verkassen. Door niet haar huis met de eenzaamheid te ruilen voor een huis waar ze in elk geval permanent 'onder de mensen' was. Ook al waren de meesten dement. Zwaar dement. Maar er zouden er altijd toch ook tussen zitten die wel aanspreekbaar waren, dacht ik. En Ma was van nature naar buiten gericht, ze maakte gemakkelijk contact. (Ook vijanden, maar dat terzijde.) Dat kwam haar nu van pas.

En ik bedacht: als *ik* geen geweld mag plegen, dan mag jij dat ook niet. Je kunt *mij* dan ook niet dwingen om je te bezoeken. Ik kan wegblijven. Voorgoed als het moet. (Hadden we elkaar eerder al 18 jaar niet gezien?) Ik wist: dit is mijn laatsste troef. We zullen zien hoe sterk die is. Als het moet speel ik hem uit. Me wel bewust dat wie a zegt, ook b moet zeggen.

Om 19.15 zaten Heleen en ik bij Ma. Ik had Heleen ingelicht over mijn gedachten. Het hondje lag aan haar voeten.

En er gebeurde wat ik gevreesd had, de grammofoon begon te spelen, opnieuw: "Ze had nagedacht, enz. enz." Ik zei: "Nee, Ma, we gaan dokter Bakker niet meer afzeggen, hij komt dadelijk om acht uur, en morgen hebben we een afspraak op Nijeveld, dat gaan we nu ook niet meer afzeggen." "Maar mag ik dan niet nog drie weken hier blijven?" "Nee." "Drie dagen dan, alsjeblieft, Adje!" Er was geen doorkomen aan. Dit eindigde niet. Ik dacht: ik speel *nu* mijn troef uit. Ik keek haar strak aan. Liet merken dat het me ernst was. "Luister goed, Ma, je wil je op het laatste moment terugtrekken, dat mag, niemand kan je dwingen om je huis te verlaten, maar luister goed, jij kunt mij ook niet dwingen om bij jou te blijven komen en als je niet doet wat moet gebeuren en wat het beste voor je is, dan zie je mij niet meer hier. Nooit meer. En ik meen wat ik zeg."

Ze keek me even aan. Taxeerde. Zette de plaat weer aan: "Maar mag ik dan niet nog ..." - "Kom, Heleen, we gaan." We stonden op, allebei. Meteen. Grepen de jas. "Nee, jullie moeten blijven, niet weggaan, daar kan ik niet tegen, ik zal doen wat jullie zeggen." "Goed, dan wachten we tot de dokter komt, maar we praten verder niet meer over het hondje, maar over iets anders." Zwaktebod van mij. Vijf minuten later

begon ze weer over Jackie. Ik liet het gaan.

De bel. Dokter Bakker. In de vijftig. Vriendelijk gezicht, op het goedmoedige af. Ma had het hondje bij zich op de stoel genomen. Bakker nam de tijd. Ma vertelde over de toestand van het hondje, blind, doof, draaien, nageltjes, en dat ze er geen afscheid van kon nemen, dat het geen pijn leed enz., de bekende riedel. Bakker had alle begrip, “maar, mevrouw, weet u wel zeker dat het beestje niet lijdt, als het haar kopje zo schuin houdt?” En: “Nee, mevrouw, zo kan het niet langer, echt niet!” Ma, met de rug tegen de muur: “Maar met een beetje meer zorg ...” De dialoog duurde vijf minuten. Tien minuten. Ik dacht: heeft Bakker in de gaten dat die grammofoon kapot is?” Ik dacht: ik speel mijn troef opnieuw uit, ik forceer het, anders staan we morgenvroeg nóg te overreden waar de rede allang niet meer werkt. Ik kwam tussenbeide: “Ma, nu moet je kiezen tussen twee dingen: óf je geeft het hondje mee aan dokter Bakker, óf je mag haar vasthouden en dan geeft dokter Bakker Jackie *hier* een spuitje.” - “En ze begon: “Ach nee, ik spring nog liever zelf uit het raam, ik kan het niet, ik kán het niet, ik wil haar houden, het is het laatste wat ik heb, mag ik het houden? Alsjeblieft, alsjeblieft!” - “Ma, ik waarschuw je, ik ga en kom niet meer terug!” - “Ga dan maar,” zei ze ferm. Ik ging. Heleen ook.

Buiten, beneden, wachtten we op dokter Bakker. Ik had verloren, mijn hand overspeeld. Ik had niet voor de tweede keer mijn troef uit moeten spelen, plotseling begreep ik dat de situatie mét Bakker een andere was geweest dan zónder Bakker. Psychologisch anders. Tegenover mij had ze gecapituleerd. Maar tegenover Bakker wilde ze geen gezichtsverlies lijden, de oude reflex.

Ik herinnerde mij hoe Ma tijdens het geriatrisch onderzoek nog tegen de assistenten met een knik in de richting van Heleen en mij gezegd had: “Naar hen hoeft je niet te luisteren, zij hebben niets in te brengen!” Die plotselinge afstand, alsof we weer zoals vroeger die kinderen waren die “lege briefjes” hadden in te brengen, en die “potjes met grote oren” waren die beter buiten konden gaan spelen. Zo was het vroeger geweest, zo waren wij vroeger overal buiten gehouden, enkel en alleen vanwege een valse schaamte van onze ouders. En de oude reflex rees op uit de dood.

Een paar dagen hielden wij ons koest. Ik schreef een mail naar Bep en Charlotte met als onderwerp: *Gezakt*.

(13-08-2016) Beste Bep, beste Charlotte,

Hoe graag had ik jullie gemeld: Jackie is dood,
Ma zit veilig op Nijvelt.

Ik heb echt gedacht dat ik een kans had,
maar ik ben tegen dezelfde muur gelopen als Mark indertijd.
(Bedankt overigens, Mark en Charlotte, voor jullie bemoedigende en sympathieke

mail gisteren!)

Je treft alle voorbereidingen, bent dagen met haar bezig,
en op het cruciale moment gaat het mis:
het moment van het afgeven van het hondje aan de dokter,
of het toedienen van het spuitje waardoor het hondje 'inslaapt'.

Als Ma (Mama) je 's morgens opbelt en zegt:
"Ik heb er nog eens héél goed over nagedacht, maar ...,"
dan weet je dat al je overredingen van de vorige dag voor niets zijn geweest
en dat je weer van voren af aan kunt beginnen.

En je herbegint, denkt dat je het deze keer wel gaat redden,
en daar hoor je weer: "Maar luister nou eens: mag ik het hondje
dan nog drie dagen houden?"
Zo praat ze tegen ons, zo praatte ze gisteren tegen dokter Meddens,
's avonds tegen de dierenarts, dokter Bakker.

Niemand heeft er verweer tegen, we staan met lege handen.
Voor dwang is er geen legitimatie.

Vanmorgen om 11.00 uur zijn Heleen en ik naar Nijeveld gegaan
om te zeggen dat Mevr. van den Berg toch niet komt.
We hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om rond te kijken.
We hebben haar (ruime!) kamer gezien, de eetzaal
en na een aanvankelijke grote weerzin dacht ik:
we mogen trots zijn dat we in dit land zo'n ouderenzorg hebben,
met zoveel opleiding en professionaliteit,
er mankeert van alles aan, maar dit is beschaving,
dit is een collectieve voorziening, bedoeld om lijden te verzachten,
en niet alle, maar veel gekanker komt van mensen die anderen de schuld geven,
omdat ze zelf niet in staat zijn van het leven iets te maken.
Natuurlijk zitten de meeste oudjes in de lucht te staren zonder een woord,
maar ik zag ook iemand in een boek lezen, en hoorde dat er bij zijn
die er nog lustig op los kwebbelen (ja, hoofdthema: het weer),
waar mijn moeder aanspraak aan kan hebben.
En wie van ons dat wil kan elk moment met haar gaan wandelen,
of mee- warm eten voor een prikkie, of haar meenemen in de auto.

Maar op dit moment heb ik het even met haar gehad.
Ik ga afkicken.

Zullen we soms donderdag bij elkaar komen?

Heleen kwam met het idee van 'betaald gezelschap', (b.v. zolang het hondje leeft)
zij kent een paar vrouwen die dat mogelijk 'zwart' willen doen.
Maar dan moeten we weten hoeveel geld Ma beschikbaar heeft.

Zullen we samenkomen op neutraal terrein: het terras van Trianon aan de Berg en Dalseweg, om 11.00 uur?

Hartelijke groet, Ad

Bep nam het initiatief. Hij meldde dat hij die zaterdag de hele dag met Ma op zou trekken, eerst langs het OBG, waar Ma altijd naartoe gewild had en waar ze herinneringen had aan haar geliefde bridge-spel, dan langs Nijeveld. Dat plan heeft hij uitgevoerd en het had op Ma geen slechte uitwerking. Bep wilde haar langzaam laten wennen aan Nijeveld en daar leek hij in te slagen. Zelf bleef ik sceptisch, maar zei niets. Deed niets.

Dinsdagochtend de 16de belde plotseling Dymphie. Of ik direct wilde komen, Ma berustte erin, ze wilde naar Nijeveld. Ik geloofde het niet. Ik zei: “Jij bent een professional. Jij hebt zoveel ervaring. Jij denkt toch niet dat Ma op het *moment suprême* niet opnieuw van gedachten verandert?” “Ik heb het haar 5 keer gevraagd,” zei ze, “het is ernst.” - “En het hondje dan?” - “Daar heeft ze vannacht al afscheid van genomen.”

We gingen erheen. Meddens kwam ook. En ja, hoor, tegenover de dokter ging de grammofoon weer aan: “Kan ik met meer hulp niet gewoon thuis blijven?” “Nee, mevrouw van den Berg, het gaat zo niet langer, u moet u erbij neerleggen. Aan alles komt een eind.” En ze gaf ons een recept. We moesten naar de apotheek om Haldol te halen. ‘s Avonds drie druppels. De volgende morgen weer drie.

De volgende morgen. We parkeerden de auto beneden. Boven zat Ma, gewassen voor het laatst door de Marokkaanse hulp, in mooie kleren. Haar hond op schoot, haar rok onder de haren. “Zit je klaar? Ga je mee? De auto staat beneden.” Ze ging mee. Liet de hond achter. Kwam het door de Haldol dat ze zo mak tussen ons liep, ieder een arm gaf, naar de lift?

We namen geen afscheid van de burens. Er waren er die een sleutel hadden van nr. 140, en een oogje in het zeil hadden gehouden, die een praatje hadden gemaakt met haar en op de koffie waren geweest. Jan en Joke. Jacqueline en René. Zij hebben het ons achteraf kwalijk genomen. Maar wij waren op dat moment veel te bang dat Ma spijt zou krijgen, weer om zou slaan. Terug naar Jackie. Nee, weg weg, in de auto!

Ma leek welgemoed. In Nijeveld ging ze zitten in een rolstoel. In de lift. Ineke de hoofdmanager voegde zich bij ons. Ma zag opnieuw haar kamer. Weer in de gang. Ineke duwde haar de ‘huiskamer’ binnen. Ma keek. Een paar tellen was ze ontzet. We zagen een stuk of vijf dementen, in een ver stadium, voor zich uit starend, of in de lucht, het was er doodstil, het leven daar was tot stilstand gekomen.

Een golf van paniek schoot door haar lijf. Ze krijste. “Nee, dit wil ik niet, dit wil ik niet, haal me hier weg,” en ze rukte in haar rolstoel om los te komen. Ze leek niet te houden. Dit beeld, van die dementen, dit was dus precies waarvoor ze altijd zo bang was geweest. De manager duwde haar gauw in een koffiekamer aan de andere kant

van de gang. Koffie. Kalmeren. Maar Ma kalmeerde niet. Ze sloeg haar handen voor haar ogen: “Hoe heb ik dit kunnen doen, ik ben erin getrapt, hoe heb ik dit goed kunnen vinden? Ik wil hier weg. Breng me terug. Adje, alsjeblieft, alsjeblieft, wil je me weer naar huis brengen?” Ze keek me zo smekend aan, zo hulpeloos, dat ik me een wrede beul voelde. Maar ik gaf niet toe. Ik wist dat nú doorgezet moest worden, omdat de ellende anders weer van voren af aan zou beginnen. Ik was bang dat er geweld aan te pas moest komen. De manager, die opnames als deze vaker had meegemaakt, praatte ook op haar in, maar ik wist dat praten niet hielp, niet tegen deze paniek.

Gelukkig zei ze tegen ons dat we het beste de gang op konden gaan. Dat deden we. We hielden ons een paar minuten buiten Ma's blikveld. En zijn toen met de lift omlaag gegaan. In de zon.

We keerden terug naar de Burchtstraat. Jackie had op verschillende plekken gepoept en geplast. Ik heb het opgeruimd, mijn weerzin viel mee. Nam het hondje onder de arm. Het trilde. Verzette zich, maar niet hevig. We namen ook de mand mee. Zetten dier en mand in de laadruimte van de auto.

In zijn praktijk zette dokter Bakker het dier op de tafel. De assistent hield haar kop vast, terwijl Bakker haar een spuitje gaf in de bil. Hij zette het dier op de grond. We praatten wat. Na tien minuten ronddraaien in de hoek begon het dier te trillen, zakte zachtjes door de achterpoten en viel in een diepe slaap. Bakker legde het voorzichtig op de tafel. Schoor de haren weg in de hals, zodat de naakte huid zichtbaar werd. Hij zocht de slagader. Prikte. Vond hem niet. De tweede keer zoog hij met de naald bloed op, daarna injecteerde hij de dodelijke vloeistof in de ader. Vrij snel stopte het hart. Het dier was hersendood. Geen zuurstof. In het bloed hoopte de CO² zich op. Het lijk probeerde met stuiptrekkingen alsnog de overvloedige CO² weg te drukken. Toen lag het stil.

We gingen weg. Niet blij. Wel opgelucht. De dood van de hond was onomkeerbaar.

En Ma? We hadden de assistent beloofd niet eerder ons gezicht te laten zien, voordat we een teken kregen.

Ik mailde:

(17-08-2016) Beste Bep en Charlotte,

Jackie is dood.
Ma zit op Nijeveld.
Het is zover.

Toen we Ma om half elf kwamen halen, was ze kalm.

Jackie bleef achter.

Toen Ma de demente cliënten op de 2de verdieping zag, sloeg de paniek toe,

precies zoals op vrijdagavond, toen de dierenarts vóór haar stond.
Ik zag alles opnieuw mislukken.

Het hoofd van de afdeling kende dit.
Zei na een tijd dat we rustig konden gaan.

Rond zes uur brachten wij kleding, medicijnen, toiletpullen bij de balie.
De avondzuster zei dat Ma opstandig was geweest, en verdrietig,
maar op dit moment tussen andere cliënten zat te kwebbelen aan het avondeten.
Het ging goed, zei ze, het is nu belangrijk dat we onze gezichten even niet laten zien.
Informeren hoe het met haar gaat, kan elk moment.

Ik verheug me jullie morgen te zien.
Hèhè.

Ad

Die volgende morgen op het terras van Trianon was ik even de held van de familie.

Het teken kwam twee dagen later. Of we meubels wilden brengen, en kleren.
We hebben ze gebracht, Mark en Charlotte, Heleen en ik. Heimelijk. Kregen bericht
dat Ma blij was met haar eigen spullen, al snapte ze niet waar die vandaan kwamen.

Na een week was de periode met de Haldol voorbij. Ma's stemmingen wisselen. Soms
wil ze dood. Doodse ogen, verschrikte blik.

Dan wil ze naar de kapper. Ze ziet er iets beter uit dan de laatste dagen thuis.
Waarschijnlijk vanwege de regelmaat van eten en slapen. Ik heb beloofd dat we de
volgende keer dat we komen haar meenemen in de auto tussen ons in. Dan rijden we
in de avondstilte door de Ooij, naar de dorpen waar ze ooit les in naaien gaf op de
pas verkochte machines bij de boerenvrouwen. "Dat was zo leuk, joh. Ik kon het,
verkop. Ik liet de klanten praten. Als ze 300 gulden op zak hadden, moest je niet
proberen een machine van 500 gulden te verkopen. Je moest ze uithoren. Als ik in
een winkel kom en ik hoor een verkoopster, die de hele tijd aan het woord is, dan
denk ik, stommerd, je moet luisteren! Je moet ze de pieren uit de neus halen!!"

Bij de kapper op Nijeveld - Bep troost zijn moeder. 7 September 2016

2016, 10 oktober in het Verpleeghuis Nijeveld. De agenda vervangt nu haar geheugen helemaal.

Deze foto van Ma is door mij gemaakt op 21 november 2016 in een veranda van een hotel-restaurant in Millingen a/d Rijn. We hebben haar uit het verpleeghuis Nijeveld meegenomen voor een ritje. In de Peugeot Expert zit ze dan tussen ons in. Ze vindt het heerlijk. Hier kijkt ze naar Heleen die tegenover haar zit en je ziet dat we haar aan het lachen krijgen. Op momenten als deze heeft ze nog steeds haar gevoel voor humor, heel even keert haar levenslust terug.

Toch is de foto bedriegelijk. Je ziet niet dat ze in de grond ongelukkig is en meer dan genoeg heeft van het leven. Op Nijvelt had ik haar weggehaald bij een quiz. Ze zat een beetje apart en doezelde. Toen ze me zag schrok ze en begon van blijdschap te huilen. “O Adje, ik voel me zo ongelukkig, ik wil niet meer. - “Kom je, we gaan een ritje maken.” Ze schuifelde mee, gretig. “Tis zo’n flauwe quiz, ze behandelen ons als een stel onnozele kinderen.” Ze kroop op haar plekje in de auto. We haalden Heleen op van de schrijverscursus en reden naar de Ooij. Onderweg probeerden we haar af te leiden, maar steeds weer kwam ze terug op dezelfde vragen: “Nu eens even wat anders (sic), ik hoor helemaal niets van Mark en Charlotte, niets! Is er iets aan de hand met ze, ik zie ze nooit. Zijn ze uit elkaar? Weet je dat ik me Charlotte helemaal niet voor de geest kan halen?”

En: “Kost dit ritje niet teveel aan benzine? Betalen jullie het allemaal zelf? Ik begrijp niet waar mijn portemonnee gebleven is. Ik had elke maand AOW en een Belgisch pensioentje van 220 frank. Dat was toch mooi meegenomen, dat had ik zelf opgebouwd van toen ik nog werkte in Brussel. O, gaan de rekeningen naar Charlotte? Nou ja, dan zal het wel goedkomen, ik zie het allemaal wel.’

Kopje koffie in Millingen. Tegen het halfdonker stiefelden we weer naar de auto en reden naar de Mensa. Daar zat ze, stokoud, tussen het studentenvolk dat nauwelijks notitie neemt van ons. Het is er gezellig. We namen een Griekse maaltijd, rijst met gebakken groente, courgette en aubergine. En een glaasje bier. Ma lust graag een paar slokjes en krijgt een muizenhapje van onze borden, dat ze lekker oppeuzelt. “En Ma, krijg je geen zin om te studeren? Je had toch graag willen leren? Welke studie zou je kiezen, weet je dat?” - “*(Meteen)* Zoölogie. Ja.”

We brengen haar terug. Ze staat midden in haar kamer, besluiteloos. “Nou zou ik echt niet weten wat ik moet doen.” - “Kom mee naar de huiskamer.” Op de gang zitten een paar vrouwen, waaronder mevrouw Verzijl. Ma loert. “Nee, nee, ik ga terug.”

Dit heb ik eerder gemerkt. Ma is schuw. Er is een vrouw, en misschien zijn het er meer, die ze niet wil zien, voor wie ze bang is.

Het is toch ongelofelijk: met één been in het graf, kwetsbaar als nooit tevoren, vooral voor eenzaamheid, en nóg kibbelen, nijdig zijn, bang zijn voor elkaar.

Ik denk eraan dat Ma is opgegroeid in de jaren van armoede, in een kwade wereld, vol wantrouwen. Haar vader versterkte dat gevoel, hij die voor het leven gebroken had met zijn familie. Zij gaf het door aan haar kinderen: “Trek je niks aan van wat ze over je zeggen. Ze kunnen beter achter je rug over je praten dan van je plukken.” Zulke uitspraken doen meer kwaad dan goed. Ze kweken wantrouwen, schuwheid. Pas op voor de boze wereld.

Terug op haar kamer grist ze een bosje verlepte bloemen uit een vaasje, duwt het mij

in de handen, opdat ik ze weggooi. Ze heeft kwaie zin, omdat ze alleen moet achterblijven.

In de deur zwaait ze hartelijk. Ik zie nog net hoe een verzorgster naar haar toeloopt. Gelukkig.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

22 november 2016. Diezelfde nacht heb ik een droom. De verkiezing van Trump twee weken geleden heeft me al zeker vier nachten uit de slaap gehouden. De haat in de wereld zwelt en dreigt. Destructie nadert.

In mijn droom is een hoog hek. Ik zit klem aan de zijkant ervan. Achter het hek staat de clown Oleg Popov, hij kijkt naar het hek. Van achter hem klinkt de stem van een tenor, die een aria zingt uit een opera. (Zoals die klonk in *Berlin Alexanderplatz*, de film van Fassbinder die speelde in 1929.)

Het hek maakt een eind aan een periode, die in de droom aanvoelt als veilig, vertrouwd en mild.

Ik mis de steun van een geestelijke voorvader. En mijn terrein is vóór het hek ...

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Dinsdag 27 december 2016

(E-mail aan mijn broer Bep en halfzus Charlotte, die net als Heleen en ik mijn moeder Charlotte De Muijder, alias Mevrouw van den Berg, één keer in de week in het verpleeghuis Nijveelt bezoeken. Af en toe doen we elkaar verslag.)

Dag Bep, dag Charlotte,

We zouden Tweede Kerstdag bij Mira en Damiaan in Amsterdam vieren.

Georges zei voor de grap: "Neem oma mee!"

Ik zag drie bruine beren op de weg:

Zou ze twee keer anderhalf uur in de auto uit kunnen zitten?

Zou ze aan tafel op tijd stil kunnen zijn? (Luisteren naar voordracht.)

Dé *bottleneck*: zou ze twee smalle, steile trappen kunnen beklimmen?

Nou, ze heeft de proef glansrijk doorstaan!

Hoe ze die trappen opliep! En af! Als een trein! Ze hijgde niet eens toen ze boven kwam!

Ik wil nog net niet zeggen dat ik haar niet bij kon houden, maar de opstanding

van Lazarus was er niks bij.
Was dít dezelfde vrouw die in de Burchtstraat met een liftstoeltje naar boven ging?

Als de nood maar hoog is!
Ze wil zo graag d'r uit, dat ze nergens meer tegenop ziet.
Leerzaam, hoor!

Dus wie met haar op stap wil, neem haar mee!
Ze wil niets liever.
't Is nu geen Kermis, maar ik denk dat ze meewil in het Rad van Avontuur, de botsauto's en daarna in de zweefmolen.

Er was maar één teleurstelling:
toen we laat op de avond terugreden, was ze in Utrecht alles weer vergeten,
ze wist niet waar ze geweest was,
niet waar ze heenging.

Het geheugen is een houvast.
Háár houvast zijn wij en de verzorgsters. Een paar oudjes.

En haar honderdjarige verleden.
Dat aftakelt.
Uit zijn voegen raakt.

Ad

Vrijdag 6 Januari 2017

Beste lezer, of lezeres, aan wie Heleen en ik vroeger onze berichten stuurden over Het Vrijdagtheater,

De aanleiding dat ik na twee jaar de stilte verbreek en je geen bericht, maar wel een essay stuur, is een verhaal dat ik met Kerst op de teevee hoorde dat werd voorgelezen door de actrice Janni Goslinga in het je waarschijnlijk wel bekende, mooie, zondagse programma *Podium Witteman*.

Mijn gedachten begonnen vanzelf te lopen, zij het deze keer kritisch, en ik besloot ze niet weg te laten ebben, maar op te schrijven in de vorm van een essay.

Om het niet voor mezelf te houden, stuur ik het op: onder de vroegere toeschouwers en cursisten van het Vrijdagtheater zijn er zeker lezers met belangstelling

Van de gelegenheid maak ik gebruik om te vertellen dat ik de overgang naar het post-werkzame leven ná het Vrijdagtheater af en toe deprimerend vond, maar inmiddels weer plezier heb met de dingen die nog over zijn.

Ik zou nog wel een studie willen schrijven over Hugo Claus' novelle *Het laatste Bed*, waar ik met trots aan terugdenk.

Tegen de tijd dat die af is zal ik je opnieuw berichten.

Met een heel hartelijke groet,

Ad Beukering

Over *Een Russisch Wintersprookje*

Een Essay van Ad Beukering, 5 januari 2017

Op Eerste Kerstdag 2016 werd in het tv-programma *Podium Witteman* een ‘Winters Oorlogsverhaal’ voorgelezen door Janni Goslinga, actrice van Toneelgroep Amsterdam. *Podium Witteman* is eigenlijk een muziekprogramma, maar inleider Paul Witteman vond dat op een dag als deze ook een Verhaal op zijn plaats was. En, zei hij, als je goed luisterde kon je horen hoe actueel het was.

Ik luisterde, met belangstelling maar ook kritisch, en toen het afgelopen was bedacht ik dat het sprookje een voortreffelijke weergave was van het christelijk-religieuze wereldbeeld. Een wereldbeeld dat voor mij evenwel historie is. Om te weten waar ik het over heb, volgt hier eerst het verhaal, dat ik via *Uitzending Gemist* in zijn geheel heb uitgeschreven:

Lang geleden, ver weg in de bossen van Rusland, woonde in een klein houten huisje een arme vrouw: Varenka. In de hoek van haar kamer hing een ikoon, waar Varenka iedere dag voor knielde om te bidden. Op een dag kwamen mensen naar haar toe. Ze riepen: “Varenka, in het Westen is het oorlog. De soldaten komen iedere dag dichterbij. Vlucht met ons.” Varenka schrok en werd bang, maar ze zei: “Wie geeft de vermoeide zwervers te eten, als ik er niet ben? Wie geeft de verdwaalde kinderen onderdak?” Varenka bleef alleen achter en luisterde naar het gerommel van de kanonnen in de verte. Ze knielde voor de ikoon en bad tot God: “Bouw alstublieft een muur om mijn huisje, zodat de soldaten mij niet zien.”

Het werd avond. De kanonnen hielden hun boze mond. Maar God bouwde geen muur rond Varenka’s huisje.

De volgende dag ging Varenka naar het bos om hout te sprokkelen en hoorde in de verte het gerommel van de kanonnen dichterbij komen. ‘s Avonds klopte er iemand op de deur. Het was Pjotr, de oude geitenhoeder. “Mijn hut is afgebrand, Varenka, de soldaten hebben me alles afgenomen behalve deze geit. Mogen we alsjeblieft bij jou komen wonen?” Varenka nam Pjotr en de geit in huis. Ze bad nog eens tot God: “Alstublieft, kom snel en bouw een muur om mijn huisje, zodat de soldaten ons niet zien.”

Het werd nacht. De kanonnen hielden hun boze mond. Maar God bouwde geen muur rond Varenka’s huisje.

De volgende morgen ging Varenka weer naar het bos om paddestoelen te zoeken. In een holle boom lag een jongeman te slapen. “Word wakker,” riep Varenka, “hoor je het gerommel van de kanonnen niet?” De jongeman antwoordde: “Waar je de kanonnen hoort, daar kom ik vandaan. Ik vluchtte het diepe bos in en vond een schuilplaats in deze holle boom.” Varenka nam de jongen, Tsjepan, mee naar huis. ‘s Avonds bad ze weer tot God: “Alstublieft, kom snel en bouw een muur om mijn huisje, dan zullen de soldaten ons niet vinden.”

De hele nacht bleef het stil.

‘s Ochtends keek Varenka uit het raam, maar er stond nog steeds geen muur om haar huisje. Die dag bakte ze brood en koeken. Opeens hoorde ze iemand zachtjes huilen. Ze keek uit het raam en zag een klein, verdrietig meisje. “O moedertje,” snikte het meisje, “ik ben helemaal alleen. Mijn ouders ben ik kwijtgeraakt op de vlucht. Toen ben ik het bos ingerend en bij u rook het zo heerlijk naar vers brood.” Zo kwam Bodula, het meisje, ook in het huisje van Varenka. De hele dag hoorden ze de kanonnen, de hele dag waren ze bang. Tenslotte nam Pjotr zijn balalaika en begon te spelen. Varenka zong er Russische liedjes bij.

Die nacht bad Varenka weer tot God: “Alstublieft, lieve God, kom deze nacht en bouw een muur die zo hoog is dat geen soldaat mijn huisje kan zien.”

Ook deze nacht bleef het stil. Maar Varenka hoorde een zacht geruis rondom haar huisje. Ze deed de luiken open en zag dat het sneeuwde. Er was al zoveel gevallen dat de sneeuw tot het venster kwam. Varenka deed de luiken weer dicht.

Toen knielde ze neer en dankte God.

De volgende ochtend was Varenka’s huisje helemaal ondergesneeuwd.

‘s Middags trokken de soldaten met veel lawaai door het bos. De vier mensen in het kleine huisje zaten bang en stil bij elkaar, maar de soldaten gingen voorbij. Ze hadden het huisje van Varenka niet gezien omdat het diep verstopt lag in de sneeuw.

Varenka dankte God. Ze waren gered.

Het is een mooi sprookje. Zowel naar vorm als inhoud. Ik houd van de serene, directe taal. De herhalingen (het herhaaldelijk smeken van Varenka om een muur) brengen ritme, cadans in de woordenstroom, en duwen de luisteraar één kant op, waardoor de verrassende wending aan het slot des te doeltreffender is.

Ik grijns om het vleugje Russisch patriottisme. Hier nog onschuldig, leidde het al twee keer mede tot een Wereldoorlog.

Mentaal past het verhaal perfect in de 19de eeuw. In de tijd vóór de electriciteit, vóór de straatverlichting. Het werd verteld bij een olielampje, of bij kaarslicht.

Het sprookje past in de tijd van de Romantiek, de gevoelens zijn belangrijk. De gevoelens van angst en opluchting in dit geval.

Oude vrouwen waren meesters in het vertellen van verhalen. Dit sprookje is goed verteld en opgeschreven, en vanuit het standpunt van de vrouw.

Paul Witteman motiveerde de keuze van dit verhaal om zijn actualiteit. Daarmee doelde hij zonder enige twijfel op de analogie met Aleppo, de verwoeste Syrische stad, waar op datzelfde moment de ingesloten bewoners in doodsnood verkeerden, ingeklemd tussen het leger van Assad, vanuit de lucht gesteund door de Russen, en de gelegenheids-alliantie van ‘rebellens’, waaronder het gematigde Vrije Syrische Leger en de radicale Al Nusra.

Maar zodra ik die analogie wat grondiger bekijk, begin ik te twijfelen aan de juistheid van die motivatie. Is zij niet meer ingegeven door nostalgisch kerstgevoel dan door verlangen naar inzicht? De analogie gaat inderdaad op voor de ingesloten burgers van Aleppo en de ingesloten Varenka met haar gasten in haar huisje. Maar daarmee houdt zij ook meteen op. Want er mag dan in beide gevallen sprake zijn van oorlogsgeweld, als je let op de aard van het geweld en de aard van de angst, dan is er een groot verschil. In het sprookje staan er geen twee weerbare legers tegenover elkaar zoals in Aleppo, maar richten soldaten de loop van hun kanonnen rechtstreeks op vier arme, weerloze mensen, aangevoerd - en dáár gaat het om - door een vrouw. Zij is de heldin van het verhaal. Zij heeft een naam, Varenka, en zij is een vrouw, gastvrij en open, en zij neemt de anderen, de weerlozen onder haar hoede. Het sprookje draait dus niet om twee mannelijke legers die met elkaar strijden om de macht, maar om *mannelijk* geweld tegenover *vrouwelijke* weerloosheid, en het beeld van de kanonnen (met hun loop als een fallus) maakt dat de aard van het geweld seksueel gekleurd is. Want als het puur om oorlogsgeweld ging zoals in Aleppo, waarom zouden soldaten dan kanonnengeweld in moeten zetten tegenover vier volstrekt ongewapende en weerloze mensen? Nee, de angst van Varenka voor het mannelijke geweld heeft een onmiskenbare seksuele component. De angst voor de seksualiteit is een frequent terugkerend thema in het sprookje van de 19de eeuw. De strijd in Aleppo echter gaat tussen weerbare mannen. Die in het sprookje tussen mannen en vrouwen. De *mannen* in het sprookje, de grijsaard en de vluchteling, zijn even weerloos als de vrouwen zelf. Zij hebben geen kanonnen.

Verstrengeld met dit thema is een ander thema in dit sprookje, even kenmerkend voor de 19de eeuw, namelijk de aandacht voor de positie van de zwakkeren in de samenleving. Dit sprookje heeft ook een sociale component. Het heeft oog voor de arme, de weerloze, de grijsaard, het kleine meisje, de zwerver, de vrouw, en zij schuilen bij elkaar. Zij zijn ongewapend, en leven samen in een wereld van gastvrijheid, barmhartigheid, hulpvaardigheid. Het is een menselijke wereld, zij kennen elkaar, zij hebben allemaal een naam.

Ook dit sociale thema speelt nauwelijks een rol in Aleppo. Was het maar waar. De strijd daar is helaas veeleer ethnisch gekleurd. Ook om deze reden vind ik de verwijzing van Paul Witteman naar de actualiteit met de haren erbij gesleept. Te gratuit.

Temeer daar de centrale boodschap, de moraal van het sprookje de oer-christelijke gedachte is dat de gelovige in nood zijn vertrouwen moet stellen in God! Is dat nu ook de boodschap van de Vara? Ik dacht dat die boodschap eerder was het opkomen voor de zwakkeren in de samenleving, voor hen die in nood verkeren, de boodschap

dat ze zichzelf moeten helpen door solidair te zijn, zich te organiseren en zodoende sterk te staan! Wat is dit voor een *move* van de Vara? Is het dat overal in Europa de sociaal-democratie op haar retour is, haar aanhang het vertrouwen in haar leiders heeft verloren en massaal overloopt naar de rechts-populistische partijen, terwijl tegelijkertijd in deze globaliserende tijd de mensen hun zekerheid verliezen en hun identiteit terugzoeken in hernieuwd patriottisme en de rijke christelijke tradities? Wil de Vara meebewegen op die golf om haar leden te behouden?

Varenka verkeert in grote nood. Zij heeft geen wapens tegen het mannengeweld en heeft dringend hulp nodig om niet ten onder te gaan. Zij zoekt toevlucht bij God en vraagt hem om een scheidingsmuur om haar huis. Zij vraagt het tot vier keer toe. Maar vier keer gebeurt er niets. En de luisteraar denkt: gaat dit sprookje over een God die de andere kant opkijkt, of slaapt, of helemaal niet bestaat? Nee, de onverwachte wending aan het slot vertelt hem dat God werkt via de natuur, via Zijn natuur. Hij zit *achter* de natuur. Hij regisseert met de middelen *van* de natuur. Dus: vertrouw op Hem. Hij is je redder, maar let wel: *anders* dan je denkt. Hij is autonoom en kiest zijn eigen exclusieve manier om te helpen. Hij heeft zijn eigen wijsheid, dieper dan de menselijke. Daarom bouwt hij geen scheidingsmuur, zoals gevraagd, maar stuurt hij in zijn wijsheid de stille sneeuw. Hij stuurt met andere woorden de winter, waarin de natuur dood is en met sneeuw overdekt. Varenka en de haren zijn ineens onzichtbaar en moeten zich net als de natuur *dood* houden. De list werkt, de mannen zien hen niet en razen voorbij. God is op de hand van de weerloze vrouw. Hij redt de geweldloze.

Aldus het sprookje.

Het sprookje is eigenlijk een *Parabel* over de verhouding tussen de christenmens en zijn God.

Hoe kan ik hier als ongelovige een vinger tussen krijgen? Want dit sprookje is in letterlijke zin op mij niet van toepassing. Ik ken wel de nood, het grote gevaar, en van de redding weet ik: soms redden we onszelf, met gezond verstand. Soms wóorden we gered, door het toeval. Soms redden we het niet, en gaan we d'r aan.

Het sprookje van Varenka is gefingeerd. Maar binnen de fictie bestaan er '*feiten*'. Als we die naar voren halen, dan zijn de soldaten er echt, zij naderen met hun kanonnen, er is het huisje van Varenka, met Pjotr, de oude geitenhoeder, met Tsjepan, de vluchteling, en het meisje Bodula. En dan is er de sneeuw, waardoor de soldaten het huisje over het hoofd zien.

Het sprookje draait om de *interpretatie* van de sneeuw. Toeval? Of het werk van God?

Diegene die als een gelovige in de redding-met-de-sneeuw de hand van God ziet wil ik tenminste laten zien hoe geraffineerd de gedachtengang in het sprookje is.

1. Hoe is God gepositioneerd? 2. En hoe gaat Hij te werk?

1. Zijn plaats is *achter* de natuur. En om de mens te redden bedient Hij zich *van* de natuur. Hij valt er niet mee samen. Hij werkt ermee.

Je zou denken: een *kleine* stap en je zegt: God *is* de natuur. Spinoza was een van de eersten die deze gedachte opschreef. Zij is zo gek nog niet. Maar dit is geen kleine stap, dit is een hele grote. God met zijn antropomorfe trekken, zijn intelligentie, alwetendheid, voorzienigheid wordt gereduceerd tot de natuur, die blind is en de weg van het toeval gaat. Voor christenen is dit een bevreemdende gedachte en een te hoge prijs. Verdwenen is daarmee de Beschermende Hand boven het hoofd, het veilige gevoel geleid te worden, plotseling blijft de mens verweesd en stuurloos achter.

Nee, God moet *achter* de natuur blijven, onkwetsbaar voor blindheid en toeval.

Maar wel geëngageerd. Niet het andere uiterste: God als een *intelligent designer* die vervolgens op kosmische afstand toekijkt hoe het verder gaat, of nog erger als iemand die in zichzelf besloten is, die wegkijkt, of slaapt, of onverschillig is. Nee, de God van ons sprookje kijkt niet weg en is begaan met het lot van de mensen, en in de 19de eeuw met name met dat van de zwakkeren.

Niet *in* de natuur, niet *los* van de natuur, maar *achter* de natuur. Daar is Hij duurzaam, en onkwetsbaar.

2. Hij gaat op zijn eigen wijze te werk, autonoom, mysterieus en voor de mens ondoorgrondelijk.

Dit is buitengewoon listig, want het maakt Hem ongrijpbaar. Christenen houden van het mysterie. Het maakt hun God immuun voor aanvallen van buiten. Een buitenstaander zou zeggen tegen Varenka: “Je hebt God nu vier keer gesmeekt om een muur te bouwen om je huis. Het gebeurt nog steeds niet. Wanneer zul je eindelijk concluderen dat Hij niet bestaat? Je moet iets anders bedenken om je te redden.” En als ze onverwacht door sneeuw gered wordt, zegt hij: “Wat een toeval! Wat heb jij geluk gehad! Hoe is het mogelijk!”

Een christen hoeft deze conclusie nooit te trekken. Hij moet bidden en wachten. Ooit keert het kwade tij, honderd procent zeker, en zodra dat gebeurt en de redding of de genezing treedt in, dan weet hij: dáár is God, het is Zijn werk, Hij verhoorde onze

smeekbede. Het wonder is weer geschied. Anders dan wij dachten, maar daarvoor is het een wonder.

En een wonder is geen toeval. Toeval bestaat niet.

De bijbel heeft hierop een variant. De Joden voerden veelvuldig oorlog tegen de hen omringende volken. Jahweh voerde hun leger aan. Ze smeekten Jahweh om te mogen overwinnen, of als ze in nood verkeerden om hen te redden. De ene keer verhoorde Jahweh hen. De andere keer niet. Nooit kwamen zij op de gedachte dat er geen Jahweh betrokken was bij de uitslag van de strijd. Bij een overwinning had de Hand van Jahweh hen beschermd. Als ze verloren, was Jahweh boos om de zonden van Zijn onderdanen. Dat klopte altijd, want die zonden waren altijd te vinden.

Het was een terugkerende stereotype redenering.

Termen als *toeval* en *blindheid* zijn volledig en terecht van toepassing op het dagelijks leven. Vrouwe Fortuna was van oudsher blind. Maar er moet worden bijgezegd dat er de korte blik is, maar ook de lange. Wat van dichtbij toevallig *is*, kan op grote afstand onverwacht samenhangen. Zo kun je zeggen dat uit alle blinde toevalligheden sinds de oerknal zich uit materie-met-energie het leven heeft ontwikkeld en een geest-met-bewustzijn, een geest zelfs met het talent om over zichzelf na te denken! Wie is er niet levenslang sprakeloos? Evenwel het bestaan ervan konden mensen zich lange tijd niet anders voorstellen dan als geanimeerd door een Geest die het schiep. Het was een antropocentrische gedachte, die sinds de 19de eeuw begon om te slaan in de veel gefundeerdere gedachte dat natuur en leven en geest zich evolutionair ontwikkeld hadden en dat de natuur zich aan zijn eigen haren omhoog had getrokken. Om dat te zien moet je - geholpen door instrumenten - kijken en denken op lange, zeer lange termijn.

De gedachtefout in ons sprookje is dat zij de eeuwige God, bedoeld voor de lange termijn, ook toepast als werkzaam in de *wisselvallige* korte termijn van het menselijk leven. Het gevolg is een storing in het denken: God is liefde, dus wordt in het gelukkig toeval Zijn hand gezien, maar in het ongelukkig toeval ligt de oorzaak bij iets of iemand anders.

Varenka werd gered, maar Paul Witteman kon met Kerst nog niet weten dat de ingesloten mannen, vrouwen en kinderen van Aleppo ook gered zouden worden, niet door sneeuw van Allah, maar door Poetin, die het met de val van de stad wel genoeg vond. Hij had eerst nog met Assad alle ziekenhuizen in het oostelijk deel

weggebombardeed. De redding bestond uit deportatie naar Idlip. Daar zullen die van hun huizen beroofde, arme, uitgehongerde, zieke mannen, vrouwen en kinderen zich de komende decennia wel koest houden.

En zij zullen hun bestaan weer opbouwen. En bidden en wachten. En het tij zal keren, op enig moment, altijd, en als het keert zullen zij er de hand van Allah in zien, en Hem dankbaar zijn. En niet meer willen weten dat Hij hen in de steek liet in de Hel van Aleppo. Dat Hij er toen niet was ...

Zij zullen niet concluderen dat Hij er ook nu niet is, zij zullen zeggen dat Hij ondoorgrondelijk is in Zijn wijsheid ... en bidden, en danken.

Om terug te keren naar ons onderwerp: die zgn. actualiteit van het verhaal was een excuus. Om een Russisch-orthodox sprookje over oorlog en nood voor te lezen met een strekking die *passé* had moeten zijn.

Waarom liet de Vara geen verhaal vertellen, of verzinnen, over bij voorbeeld *de Schoonheid van het Compromis* waar Diederik Samson onlangs nog zo voor gepleit heeft. Kerstmis om eens na te denken over de kracht van het compromis. Om niet te soppen in het eigen gelijk, maar ook het deel van het gelijk te zien dat de tegenpartij heeft. Het compromis, dat trekt en rekt, en zo moeizaam tot stand komt, maar wel redt uit de nood en oorlog voorkomt.

Ik schrijf dit als linkse d'66er.

Ik heb nu ongeveer zeven keer naar het zondagse programma *Podium Witteman* gekeken. Ik ben verrukt over de prachtige muziek. De opgewekte sfeer. Iedere keer.

Ad Beukering

Op dit bericht aan de (oude lijst van) bezoekers en cursisten van het Vrijdagtheater kreeg ik 28 (!) reacties, die ik verzamel in een apart bestand.

Maar 2 ervan licht ik eruit.

Die van Mira, enig in haar directe steunbetuiging:

Mira Beukering / 8 januari

Ik vind het een schitterend stuk pap, en ben het roerend met je eens.
De volgende keer stuur je het naar het NRC voor de opiniepagina.
Mira

En die van Jos Muyres, docent Nederlandse taal en cultuur aan de Radboud:

Muyres, J.M.G. (Jos) / 8 januari

Beste Ad,

Wat een prachtig stuk! Het heeft mij in twee opzichten verrijkt:

1. Jouw gedachten bij het verhaal stemmen niet alleen tot nadenken, maar vormen ook een lichtpuntje in deze almaar waanzinniger wordende wereld.
2. Ik ben ook maar eens naar Witteman gaan kijken. En inderdaad: wat een prachtige muziek (zangkunst)!

Met veel dank. Groeten aan Heleen.

Jos

Het is vreemd: sinds kerstmis 2016 ben ik heftig aan het schrijven en corresponderen. Het is het laatste deel van mijn leven en ik wil er iets mee doen. Twee jaar lang, precies sinds kerstmis 2014 was ik in de rouw om het verlies van het Vrijdagtheater, of moet ik schrijven: in de war, omdat ik niet wist hoe ik verder moest. Ik heb gelezen, blij om elk moment mijn interesse te kunnen volgen en voor alles tijd te hebben, maar ik zag weinig mensen. Te weinig. Ik teerde op Heleen, zowel fysiek als mentaal. Ik was blij met mijn eenzaamheid, mits zij niet te lang duurde. Ik dacht wel met zorg aan de toekomst ...

Op dit moment gaat het goed. Ik kom tijd tekort. Ik schrijf en schrijf. Ik herontdekte het eenmalige artikeltje dat ik ooit als 17-jarige schreef voor de *Rolpoort*, het schoolblad van het Canisius College, en ik zie dat ik in de grond dezelfde ben gebleven. Ik heb een wortel herontdekt!

Toen was ik gekneed door de Jezuiten, nu heb ik mijn geloof ingewisseld voor een poging mijn idealisme te bewaren. Vroeger was ik vurig en beschermd door meerdere

Reacties op mijn artikel over het sprookje Varenka bij Podium Witteman.wpd - Snelkoppeling.lnk

handen boven mijn hoofd. Sinds mijn 16de vielen zij één voor één weg. Nu heb ik nog Heleen. En af en toe de kinderen. Wat flarden vriendschap nog ...

Met het schrijven vind ik weer een doel. Zal het blijven?

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Vrijdag 27 januari 2017

Vandaag kijk ik in de spiegel
ik zie mijn kop en denk:
jij gaat eraan

🐼

🐼 /interreis Marjoleine de Vos - Ad Beukering in NRC - Zaterdag 28 januari & zondag 29 januari 2017.wpd - Snelkoppeling.l

🐼

🐼 🐼

Woensdag 1 februari 2017

In de Weekend-NRC van 28 en 29 januari had redacteur Marjoleine De Vos een mooi artikel geschreven over twee uitvoeringen van Schuberts *Winterreise*, waarbij ze echter de gelegenheid te baat nam om te theologiseren vóór het gevoel en tegen het verstand.

In antwoord daarop schreef ik een artikel met als titel: *Men vergeet wat men gelooft te baseren op wat men weet*. Ik heb het opgestuurd naar de NRC, redactie Opinie en Debat. Een dag later kwam het antwoord:

Hartelijk dank voor uw deskundige betoog. Voor nu geven we echter de voorkeur aan andere kwesties/inzendingen. Ik adviseer u het snel elders te proberen, zodat het alsnog het verdiende publiek krijgt. Vriendelijke groet, Steven de Jong

Ik heb mijn teleurstelling verwerkt. Wat had ik graag gefigureerd tussen de andere opiniemakers. Naar de reden van de weigering moet ik raden. Misschien is de toon te bits.

Ik heb het artikel van Marjoleine de Vos én mijn reactie in een apart bestand gezet:

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Begin februari 2017

Ik ben in deze dagen niet te stuiten. Zou het te maken hebben met de wereldwijde turbulentie die de verkiezing van Trump teweegbracht en die ook op mij is overgeslagen? Mijn gedachten jagen.

Opnieuw werd een artikel in de NRC aanleiding voor mij om een brief naar de redactie te schrijven. Het betrof de column van Frits Abrahams van dinsdag 7 februari 2017. Hij publiceert dagelijks op de Achterpagina van de krant. Hij is bij Heleen favoriet, zij leest hem altijd. Ik vind de kwaliteit wisselend, maar dinsdag was hij voortreffelijk. En voorbeeldig hoe hij zijn humor bewaart.

In Jezus' naam

Frits Abrahams 6 februari 2017

Bij de Vrije Universiteit Amsterdam gaan ze een drie jaar durend onderzoek instellen naar de werking van gebedsgenezing. De tv-rubriek *EenVandaag* wijdde er een opvallend ernstig item aan. „Het onderwerp stuit vaak op ongelooft”, aldus de voice-over, „maar toch vinden er genezingen plaats die niet kunnen worden verklaard.”

Rara, hoe kan dat, moeten ze bij de VU hebben gedacht. De huisarts Dick Kruijthoff wil, begeleid door een interdisciplinair team van hoogleraren, op dit onderwerp promoveren. Kees van der Kooi, hoogleraar theologie aan de VU: „Het team gaat niet bewijzen dat gebedsgenezing bestaat. Het doel van het resultaat is om vast te stellen of iets volgens de huidige stand van de medische wetenschap onverklaarbaar of verklaarbaar is, en of genezing na een gebedssituatie opmerkelijk te noemen is.”

Een dubieuze doelstelling. Ze willen niks bewijzen, want dat lukt nooit, maar ze hopen wel vast te stellen dat het onbewijsbare ‘opmerkelijk’ is, waarmee ze dan kunnen suggereren dat het tóch bestaat. Daartoe zullen drie jaar lang medische dossiers – zowel van voor als na de gebedsdiensten – worden vergeleken. Om de hoogleraren van de VU enig werk te besparen, neem ik een voorschotje op de uitkomsten van dit onderzoek.

Mijn voornaamste conclusie: „Hoewel opmerkelijke gevallen van genezing in de dossiers zijn aangetroffen, moet geconstateerd worden dat deze gevallen onvoldoende gedocumenteerd zijn om er enige zinnige gevolgtrekking aan te verbinden. De getuigenissen van patiënten zijn louter subjectief en leveren daarom onvoldoende bewijs. De onderzoeker Kruijthoff lijkt zelf een positief

vooordeel ten aanzien van de gebedsgenezing te koesteren. Wat rest zijn onverifieerbare, ongeloofwaardig klinkende verhalen, die de nuchtere beschouwer eerder in de richting van kwakzalverij dan van reële genezing zullen sturen.”

EenVandaag liet een vrouw aan het woord die het mythische oerverhaal van de gebedsgenezing vertelde. Jarenlang verlamd in de rolstoel, maar de gebedsgenezer hoefde op het podium tegen haar maar enkele religieuze formules uit te spreken („Sta op en loop met mij in Jezus’ naam”) en het wonder was geschied: als een jonge meid huppelde ze het podium af.

Als dat niet wonderbaar is, wat dan wel?

EenVandaag toonde ook een filmpje waarop de gebedsgenezer – een oude man in een blauw pak – deze vrouw uit de rolstoel tovert. Het was Jan Zijlstra, een bekende evangelische gebedsgenezer die lange tijd de rechterhand was van de roemruchte gebedsgenezer Johan Maasbach. De heren gingen met ruzie uiteen, volgens Zijlstra omdat Maasbach een te grote concurrent in hem zag. De vrouw uit het filmpje was al in 2007 een patiënte van... huisarts en onderzoeker Dick Kruijthoff.

Op de website van Zijlstra staan veel filmpjes met wonderbaarlijke genezing volgens het patroon „Sta op in Jezus’ naam.” Zijlstra zou patiënten met sterk uiteenlopende kwalen hebben genezen: van zware diarree tot kanker aan de tong.

Voor gebedsgenezing is nooit deugdelijk wetenschappelijk bewijs geleverd – en dat zal ook niet gebeuren, zelfs niet bij de VU. Mocht het onverhoopt wel lukken, dan kan Jan Zijlstra een nieuwe concurrent verwachten – een bekeerde columnist die graag zijn pensioen aanvult.

De volgende morgen schoot mij te binnen wat ik Linda Willems nog onlangs had geantwoord op haar voorgevoelens die soms wonderbaarlijk uitkwamen, namelijk dat zij ze moest plaatsen tegenover de ontelbaar vaker voorkomende gevallen waarop haar voorgevoelens *niet* uitkwamen. Vergelijk je de twee categorieën voorgevoelens dan valt er niet veel uit op te maken, en mist de veronderstelling van een helpende Hand-van-boven elke grond.

Toen ik dit aan Heleen vertelde, vond ze dat ik meteen een brief moest schrijven aan de redactie van de NRC, met een kopie aan Frits Abrahams. (Ze wilde hem supporteren.)

Ik heb de volgende brief geschreven met in het onderwerpveld: **In Jezus' naam:**

Met grimmig genoeg heb ik de column van Frits Abrahams gelezen over het drie jaar durend onderzoek dat de Vrije Universiteit Amsterdam laat houden naar 'onverklaarbare genezingen.' Ik wil aan zijn artikel toevoegen dat men dan – om eerlijk en niet selectief te zijn – in dat onderzoek ook de 'onverklaarbare sterfgevallen' mee moet nemen. Daarvan zijn er een duizendvoud. Om vervolgens te verklaren waarom het Wonder in al die sterfgevallen uitblijft. Alleen een gelovige uit de 19de eeuw met de hersens van een kind laat zich nog afschepen met het argument dat Hij dat in zijn ondoorgroendelijke wijsheid zelf het beste weet. Dus: uitleggen!

Het is een schande dat een wetenschappelijk instituut aan zo'n achterlijk onderzoek tijd en geld verspilt.

Ad Beukering

Op donderdag 9 februari kreeg ik zowaar van dezelfde Ronald Leeftang het volgende antwoord:

RE: In Jezus' naam (119 woorden)

Geachte heer Beukering,

Hierbij wil ik u laten weten dat uw brief vandaag wordt geplaatst op de brievenpagina's van de opiniebijlagen van NRC Handelsblad en nrc.next.

Met vriendelijke groet,
Ronald Leeftang

Redactie-assistent Opinie

NRC Handelsblad | nrc.next
 Postbus 20673
 1001 NR AMSTERDAM
 T +31 20 755 3011
www.nrc.nl

Op **vrijdag 3 februari 2017** was ik naar Georges in Den Haag gegaan voor mijn twee-wekelijkse oppasbeurt voor Lars & Simon. Ik kan het goed met beide jongetjes vinden, maar het naar bed brengen 's middags werd een puinhoop.

De jongetjes zijn nu ongeveer 3½ jaar oud en verkeren in de overgangstijd waarin ze soms slapen 's middags, soms niet. Ik vond dat ze deze keer moe waren en dat ik ze naar bed moest brengen.

Als de kinderen naar bed moeten zijn ze weerspanning, verzinnen van alles om het slapen uit te stellen. Dat doen alle kinderen over de hele wereld, niets bijzonders. Kinderen kennen ook allemaal een ritueel, een vast patroon van handelingen dat hoort bij het slapengaan. Als je als oppas iets vergeet, krijg je dat te horen. Wie het ritueel schendt, stuit op verzet, eventueel met huilbuien erbij. Kinderen weten onbewust dat ze bij het naar bed gaan, en bij het gaan eten, veel macht hebben. Goed. Bij Lars & Simon is het anders. Zij zijn intelligent en weten op dit moment het zogenaamde ritueel zó ver op te rekken dat de oppas zijn geduld en goede zin wel móet verliezen. Daarbij heeft het huilen hen blijkbaar in het verleden al zoveel succes gebracht, dat zij het *onmiddellijk* inzetten, en keihard. Ik was vergeten de kinderen een luier om te doen. Lars had eindelijk, ik schrijf eindelijk zijn trappelzak aan, toen hij dat ontdekte. Hij meldde het alsof hem het ergste was aangedaan en zette meteen de huilbui in, een hevige. Ik vond dat dit de perken te buiten ging, verliet de slaapkamer en liet ze aan hun lot over. (Er kon hen weinig gebeuren.)

Later overkwam Georges hetzelfde, toen hij Lars na een half uur niet-slapen wilde aankleden. Hij wou hem zijn blauwe jeans-broek aantrekken. Lars wou een andere broek en zette het weerom meteen op een brullen. Later hoorde ik van Georges dat zijn moeder Vanessa de gewoonte heeft ontwikkeld om hem (elke keer?) de keuze voor te leggen uit drie broeken.

Georges zegt dat Vanessa notoir conflictvermijdend is.

De gebeurtenissen bleven in mijn hoofd spoken en op zondag de 5de februari schreef ik Georges de volgende brief:

In het onderwerpveld: **Gezeggelijke kinderen**

Dag Georges,

We hebben een fijn telefoongesprek gevoerd gisteravond, je was openhartig en ik denk er nog steeds over na. Ik had je opgebeld om over het voorval met Lars en zijn jeansbroek te praten, ik had het van een afstand gehoord, hoorde ook dat je een tijdje niets tegen hem zei en dacht: dit is de goede intuïtie, dit wil ik hem laten weten.

Jij vertelde verder hoe onzeker je je vaak voelde.

Je hebt met Martijn overlegd hoe je met de kinderen omgaat als ze onwillig zijn, dat kan ik merken. Mag ik meedenken?

Hoe omschrijf je dan de situatie van dit moment?

Eerst dit: ik vind de omgang met de kinderen erg leuk, ik verheug me om te komen, ze zijn intelligent, en open. We hebben plezier. Totdat.

Totdat ze aan tafel moeten, naar bed moeten. Iets moeten.

Dan komt er verzet. Het plezier ebt weg.

Zoals alle kinderen proberen ze onder de vervelende dingen uit te komen en dat geeft conflict met de ouder. Dat is normaal.

Ik redeneer nu stap voor stap verder, het is niet nieuw voor je, mijn doel is: meezoeken of jullie manier van optreden goed is uitgedacht, en vooral om je moed te geven, zodat je meer zekerheid krijgt.

De wapens van het kleine, 'onschuldige' kind kunnen geducht zijn. Spartelen, schreeuwen, huilen, slaan, net zolang tot het zijn zin krijgt. Lars en Simon, dat merk ik aan hun gedrag, hebben dikwijls ten onrechte hun zin gekregen. Tegen de zin van hun ouders. Kinderen die merken dat drammen succes oplevert, blijven aan de gang en maken drama's van elk ding.

Dit is niet goed.

Let wel: ik heb het dus niet over het vermijden van conflicten, hetgeen je altijd moet proberen, tot het niet anders kan (denk aan die keer dat je de hoognodige confrontatie zocht met Andrew, je vertelde dat het jullie verhouding goed had gedaan en dat er meer wederzijds respect was ontstaan), ik heb het ook niet over de compromissen, die je altijd, ook met kinderen, moet zoeken als oplossing, én ik heb het niet over het uitleggen aan hen, waaróm je iets wil (jij

legde Lars uit dat de andere broek nat was en in de was moest, hetgeen echter zijn gedrag niet veranderde.)

Ik heb het alleen over die momenten waarvan jij vindt dat het erop aankomt. Laten we het uitpluizen. Ik denk dat zo'n klein incident als dat met Lars zo'n moment is. Hij moet van jou die broek aan. Hij wil een andere en begint vrij snel te huilen, te drammen. Jij legt uit dat er geen andere broek is. Je overtuigt hem niet, hij gaat nog heftiger tekeer.

Nu breekt het gevecht uit. Wie wint, wie krijgt zijn zin?
We gaan er nu vanuit dat er geen uitwegen meer zijn, het station van de compromissen is gepasseerd. Situaties als deze ken je inmiddels goed.

Lars is geëmotioneerd en vrijwel niet meer voor rede vatbaar. Jij weet dat je niet je beheersing mag verliezen, anders krijg je een zinloos drama, dat heel vervelend kan aflopen.

Nu is ook het station van het praten gepasseerd. (Dat was je goede intuïtie, waarover ik het had.) Je voelt dat je moet handelen. Je moet hem laten voelen dat jij de baas bent.

Akkoord? Dan nu niet onzeker worden.

Je hebt deze situaties al besproken met Martijn, jullie hebben bedacht dat je Lars of Simon dan dwingt op de grond te zitten. Argument: kinderen vinden dat niet leuk, die willen bewegen. Stil zitten ervaren ze als straf. Goed bedacht! Maar als ik je goed beluister werkt die straf matig. Zei je niet dat Simon steeds van zijn plaats komt, en dat je hem telkens hardhandig terug moet zetten en dat je hem daarbij soms flink pijn moet doen? En hoe loopt dat dan af?

Ik zie een naar en heftig drama voor me, waar je echt vanaf moet. Het vreet aan ieders zenuwen, het zal uiteindelijk wel ergens met een sisser aflopen, maar er zijn alleen verliezers.

Want wie ook zijn zin krijgt, die viert slechts een Pyrrhus-overwinning en het is wachten op het volgend drama.

Is er een straf die effectief is en met zo min mogelijk drama?

Een straf waarbij niet geslagen wordt en waarbij het kind ook geen trauma oploopt?

Een straf waarbij je als vader heel rustig blijft, en niet onzeker?

Als je die straf niet hebt, zorg dan dat je hem vindt.

Het is nodig.

Ik heb een paar ideeën.
Maar eerst jullie.

Ad

P.s. Ik heb je toch al verteld dat Bep en ik voor straf in de hoek moesten staan? Dat werkte toen goed, omdat wij het als kind niet in ons hoofd haalden om eruit te komen, vóórdát het mocht. (We huilden, tranen liepen over het behang, onze ouders lieten het niet te lang duren, ze kregen medelijden. Maar niet meteen. Voor ons voelde het als een heel vervelende straf, die we graag vermeden.)

Als Lars en Simon niet op hun plaats blijven zitten, zullen ze ook niet in de hoek blijven staan en dan is die mogelijkheid niet meer van toepassing.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Zaterdag 18 februari 2017

Op het Newtonplein in Den Haag staat een nagemaakte brandweerauto voor kinderen. Compleet met klimladder. Je kunt erin zitten, maar favoriet is natuurlijk de plek achter het stuur.

Als we bij Georges oppassen, nemen we Lars & Simon af en toe mee naar het plein om een uurtje buiten te zijn. Afgelopen vrijdag gingen ze mee op hun fietsjes met zijwielen.

Het was koud. Simon zat te draaien aan het stuur, Lars wou ook. Simon wilde geen plaats maken, maar draaide des te heftiger het stuur rechtsom, rechtsom, rechtsom. Ik stond vlakbij, Heleen was verder gelopen om zich warm te houden.

Lars liep huilend naar mij, omdat Simon niet weg wilde gaan van achter het stuur. Mijn eerste impuls was om Simon uit te leggen dat het nu de beurt was ... Maar ik hield me in. Dacht: ze hebben een probleem, waarom zou ik hun probleem overnemen, waarom zouden ze het zelf niet oplossen? En ik zei tegen Lars: “Ga naar Simon en vraag hem of jij mag.” Lars huilde harder: ik moest het zeggen. Dat was hij duidelijk gewend. Maar ik deed niks, zei niks. Dacht: kijken wat er gebeurt.

Lars bleef drammen. Ik liep weg, ging bij Heleen staan. Lars liep mee. Bleef vlak bij

mij staan, hoofd omlaag: in de verzetsstand. Geen woord.

Toen riep Simon in de verte: “Lars, Lars, kom maar, jij mag achter het stuur.”

Lars, stuurs, reageerde niet. Simon riep nog een paar keer: “Lars, Lars! Kom nou, jij mag!”

Nog steeds geen reactie.

Toen kwam Simon zijn broertje halen. Hij boog zijn hoofdje onder dat van Lars en zei zacht en zo teder, dat het mij diep ontroerde: “Kom maar, Lars, kom maar.” En hij pakte Lars bij zijn handje. Toen ontdooide Lars. Langzaam zette hij zijn ene voetje vooruit, toen het andere, en toen liepen de broertjes elkaar bij de handjes vasthoudend samen terug naar de brandweerauto, en Lars kreeg het stuur.

Wat had ik dit graag gefilmd met de iphone. Maar wie verwacht dit ook?

Ik was apetrots. De kinderen hadden zelf hun probleem opgelost, zij hadden letterlijk hun probleem “in der minne geschikt.”

Een paar dagen later vertelde ik het voorval aan Georges en Martijn. Het maakte indruk.

Georges zei wel, en terecht: “Dat Simon kwam, was ook eigenbelang. Hij vond het niet leuk om alleen te spelen.”

Ik zei: “Dat klopt, maar voor het gezelschap bracht hij wel een offertje.”

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Woensdag 22 februari 2017

Afgelopen zondag maakten we met Ma ons wekelijkse ritje met de auto. Deze keer dronken we koffie in *De Gelderse poort* op de dijk bij Millingen. Je kijkt uit op de Rijn, rechts aan de overkant ligt Lobith, links splitst de rivier zich af in de Waal. Een veerpontje haalt een eenzame voetganger op.

We zijn klaar, staan op. “Donne-moi la patte,” zeg ik. Ze verbetert me steevast: “Le bras! Donne-moi le bras.” (Laatst zei ze dat *embrasser* niets met *bras* van doen had, het betekende: kussen.)

Bij de uitgang stond een kom met zuurballen bij wijze van ‘groeten en tot ziens’. Ma greep erin, frommelde het papiertje eraf, stak als een kind de bal in de mond. Bedacht zich. “Zo’n bal kan in je keel schieten en dan stik je.” Ze haalde de bal weer uit de mond, wist vervolgens niet waar ermee te blijven. Haar ogen gingen rond, haar arm zette aan om te gooien, maar nergens een prullemand, geen asbak, geen kopje. Toen smet ze de bal in de hoek onder een stoel. Hij viel kapot, een stuk rolde terug tot vlak vóór haar voet. Met haar stok priegelde ze het verraderlijk ding terug onder de

stoel. Als een heks. Zonder op of om te kijken, en ik meende in het stiekeme iets uit mijn vroege jeugd te herinneren, al weet ik niet wat. Ik heb de neiging dit gedrag in verband te brengen met haar jeugd tijdens de crisisjaren, de jaren dertig waarin ze gevormd werd, waarin iedereen moest zien te overleven en vaak moest vechten voor zijn dagelijks brood. Waarin je de ander doodgemoedereerd met de rotzooi liet zitten, en vaak dacht en soms zei: “stik jij maar de moord.”
Ik heb dat nog in mijn oren.

Zo zo, moedertje, donne-moi le bras.

23 februari 2017

Gisteren had een verzorgster van de Plataan ingesproken dat Ma zich verslikt had en dat zij haar met een ... techniek uit de ademnood bevrijd had. Een mededeling, verder niets.

Vannacht schoot mij het voorval met de zuurbal in de herinnering, waaruit ik opmaak dat ze zich al eerder heeft verslikt, en dat dit voor haar een reëel gevaar is.
Bep en Charlotte op de hoogte brengen.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Dinsdag 28 februari 2017

Gisteren stuurde ik de volgende mail aan Bep en Charlotte, met een kopie naar Georges en Mira:

Ma: *(na de maaltijd, schuifelend, zich vasthoudend aan mijn arm)* “Ik ben aan het eind van mijn Latijn.

Ik voel het: het is op.

Het is goed zo. Ik ben niet bang voor de dood.”

Ik: *(tussen de winderige gebouwen op het Mercator-plein op weg naar de auto)*

“Denk je dat je in de hemel Jan van den Berg terugziet?”

Ma: *(geproest, gekuch, gesputter)*

Ik: “Dan zie je ook Jan Beukering weer.”

Ma: “O, nou, dan hoeft het voor mij niet.”

Ad

Reactie van Georges:

Dit is heel grappig!

X uit Berlijn

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Donderdag 16 maart 2017

(Begin van iets als een gedicht)

Ik schuil in mijn huis
Ik denk, ik pieker

Soms kom ik buiten
om te ontmoeten, aan te richten

Het mislukt vrijwel altijd

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Maandag 1 Mei 2017

Zaterdag met Georges uit geweest naar het Stedelijk voor een tentoonstelling van *Seth Price*. (Niet heel indrukwekkend.) En om te praten.

Over zijn jeugd. Niet voor het eerst herhaalde Georges ook nu: “Ik voelde me als kind bedreigd. Jij kon onverwacht uitvallen!”

Het nut van een gesprek is elkaar over te halen de situatie te bekijken vanuit het standpunt van de ander. Wat is er gebeurd dat de angst en onzekerheid van het kind te groot werd?

Kwam dat door mij? Ja, voor een deel. Hoe zat dat?

In 1976 waren Heleen en ik met de twee kinderen in Weurt gaan wonen. Wij kwamen van Ressen, waar eigenaar Koedam de huur van Stationsweg 37 had opgezegd. Ik werkte op de NSG, mijn loon was bescheiden. Door mijn baan als leraar kon ik vrij eenvoudig lenen bij de Postbank. Toen er een advertentie verscheen in *De Gelderlander*, waarin een huis voor 80.000 gulden werd aangeboden in de

Jonkerstraat 37, vroeg ik mijn vader om raad. Hij begreep dat het huis slechts een jaar of twintig oud was en goed in haar gebinte zat, het was betaalbaar voor mij, dus doen. Ik, wij hadden het nooit moeten doen.

Wij vergaten te letten op de omgeving, of beter: wij onderschatten het belang schromelijk. Oorspronkelijk woonde er in die nieuwbouwwijk een wat gegoede middenklasse, waarin we min of meer gepast zouden hebben, maar die middenklasse die, die huizen gekocht hadden, was inmiddels voor het grootste deel dóórverhuisd naar ruimere nieuwbouw in Wijchen, en ervoor in de plaats was geleidelijk een volksklasse gekomen.

Wij hoorden daar niet thuis.

Niet vanwege ons, maar vanwege de kinderen. Dat hebben wij te laat begrepen. En toen we het een beetje begrepen, zag ik de manier niet, en had ik de financiële middelen niet om weg te gaan daar. Het Vrijdagtheater leverde te weinig op.

Een sluipend proces kwam op gang. Ons gezin was onconventioneel ten opzichte van de andere, in de studentikoze inrichting van het huis, in kleding, in taalgebruik (ook vloeken). Voor Heleen en mij was dat niet zo'n probleem, wij waren georiënteerd op de stad en trokken ons eigen plan.

Maar de kinderen waren ook georiënteerd op de directe omgeving, en zij ontdekten dat hun gezin afweek van de andere. Dat verontrustte hen. Waren pappa en mamma stom, of waren *al* die anderen stom? Ze kwamen een beetje in twee werelden te leven, en voor Georges was dat problematischer dan voor Mira. Ik denk door zijn gedrag. Hij riep meer weerstand op. Oók omdat hij provokeerde. (Bets Piels.) Hij was zeer gevoelig, maar bedekte dat kundig. Verbaal konden Mira en hij de buurkinderen gemakkelijk aan, maar fysiek legde Georges het af. Hij was de mindere, en compenseerde dat met giftig uitvallen. Toen hij een jaar of tien was sloeg hij een buurjongen met zijn tenniseracket hard op diens hand. Wanneer ik met hem aan het tennissen ging achter het Dorpshuis en de bal kwam niet waar hij hem hebben wilde, sloeg hij hem wild weg. Het was onsportief gedrag, waar ik geen greep op had. Wij kwamen vaak van het tennissen thuis met ruzie. Ik was kwaad op Georges, maar begreep niet dat ook zijn gedrag voortvloeide uit machteloosheid, ik wist ook niet goed in welke wereld hij leefde, tegen welke weerstanden hij opliep, natuurlijk óók niet omdat hij het niet vertelde. Maar ik vroeg ook niet door. Uit gemakzucht. *Wishfull thinking*: als er een probleem is, zal het wel meevallen. Kop naar het Vrijdagtheater. Ik ben wel een keer meegegaan naar Georges' tennisclub. Georges wilde helemaal niet graag dat zijn ouders megingen. Hij schaamde zich voor hen. Ik vond de sfeer daar onprettig. Benauwd. Onvrij.

Voor het eerst zag ik hoe de 10-jarige Georges naar de baan liep: stijf de armen naar beneden, korte stapjes, gespannen. Ik zag het, ik was niet blij, ik bleef passief.

Wat ik begreep was dat hij niet in die omgeving hoorde. Maar wat moest ik doen?

Nu weet ik het. Nu ik de gevolgen ken. Hem onmiddellijk weghalen daar. Geen dag wachten. Ik was al te laat. Hij was allang bezig zich aan te passen aan een wereld die afweek van de onze, hij droeg Kappa-kleren, zo'n rood truitje met een wit kraagje, ik vond het afschuwelijk, hij leek zo'n verwend ventje van goeden huize, het was vervreemdend, al ging het nog maar om het uiterlijk, dacht ik. Maar ik liet hem vrij. Heleen ook. Wat is er op tegen als je kind zich aanpast aan de wereld waarin hij moet leven, als hij langzaam het ouderlijk huis ontgroeit, als ook zijn opvattingen van de jouwe beginnen af te wijken?

Dat klinkt bedachtzaam en wijs, maar zo was het niet. Het is de halve waarheid. Het wegdrijven van Georges maakte mij onzeker. Het kwam boven op de onzekerheid over het Vrijdagtheater. Als Georges zegt dat ik in die jaren onberekenbaar was en onverwacht uitviel, en dat hij zich daarom onveilig voelde, dan begrijp ik dat ik toen had moeten weten wat ik nu weet: Georges had een grondstemming van angst ontwikkeld. Hij was bang!!!

Waarvoor. Om iets wat zijn macht verre te boven ging: twee werelden bij elkaar brengen die zich niet bij elkaar lieten brengen. Oplossing? Iets wat zijn macht verre te boven ging: die twee werelden uit elkaar houden. Zorgen dat ze niet bij elkaar komen. Dat houdt in dat het kind wel enige, in elk geval voldoende macht over met name zijn vader heeft zodat deze op zijn plaats blijft en niet dat die vader onberekenbaar is en telkens onverwacht uitvalt. Dan heb je zo'n vader niet in de greep.

Oedipus - Laius.

Petje af, Sigmund!

Ik heb mezelf naar een punt toegeschreven, een punt van herkenning.

Hoeveel keer heb ik niet al gedacht in mijn latere leven: Georges houdt mij op afstand, hij wil mij niet weghebben, niet te ver weg, maar ook niet te dichtbij.

Letterlijk: hij heeft mij nooit meegenomen naar zijn werkplekken.

Dezelfde *move* een paar dagen geleden nog: We zouden, zeg ik na de ontmoeting in het Stedelijk, elkaar minder lang, maar wel vaker moeten spreken. Je moet, antwoordde hij, ook een beetje tevreden kunnen zijn, met wat je nu hebt. (Ik hoop dat ik goed citeer.)

Met andere woorden: kalm aan. Niet teveel willen. Dáár blijven. Dáár = in de buurt.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Maandag 15 mei 2017

Gisteren, zondag 14 mei, werd Feyenoord kampioen van Nederland.

Dinsdag 14 mei 1940 werd Rotterdam gebombardeerd.

Heel Nederland, iedereen gunde Feyenoord dit kampioenschap.

Ik ook. De verliezers moeten niet steeds dezelfde zijn.

Vanmorgen had ik drie ideeën, twee kleine, één grotere.

1. De uitdrukking: iets met een *natte vinger* doen heeft haar oorsprong misschien van de huisvrouw die uit tegenzin haar buffet niet afneemt met een stofdoek, maar met haar natte vinger waaraan het stof blijft plakken. Zou het?

2. Het versje:

Naar bed, naar bed, zei Duimelot. Eerst nog wat eten, zei Likkepot.
Waar gaan we het halen, zei Lange Jan. In Grootmoeders kastje, zei
Ringeling. Dat ga ik verklappen, zei het Kleine Ding.

wordt een kleuterrijmpje genoemd, maar ik denk dat er een verborgen tragiek meespeelt van honger en hongersnood, waar de mensheid *altijd* mee te kampen had, totdat sinds de vorige eeuw het echte doodgaan van de honger niet meer voorkwam, tenzij door oorlog en politiek.

(Vgl. Harari, Homo Deus.) Vooruitgang? Beschaving?

3. Ooit zag ik op tv hoe een stel leeuwen een buffel aanvielen, die te oud was om nog weg te komen. Eén leeuw had hij nog wel aangekund, maar ze besprongen hem met z'n drieën en beten hem in de nek en in de onderrug. Ze wisten precies waar ze bijten moesten. De buffel bloedde hevig en zakte al half door zijn poten.

Plotseling vluchtten de leeuwen, omdat zich uit de kudde een stel buffels geformeerd had in een halve cirkel om het gewonde beest. De leeuwen keken toe op een afstand, gingen geduldig liggen. Zij wisten dat de buffels daar niet eeuwig de wacht konden houden. Het oude dier stond te bibberen op zijn poten, maar had niet meer de kracht om weg te komen.

Even later zag je hoe de kudde in de verte in een stofwolk verdween.

En de leeuwen stortten zich op hun prooi ...

Wijze les. De kudde had de keuze tussen vluchten en overleven, óf het oude dier beschermen tot eigen onheil. En ondergang.

Het offerde het oude dier voor het eigen heil.

Idee: ik zie ineens een analogie tussen het gedrag van die kudde en dat van oude volken die een offer brachten om onheil af te wenden. Beroemde voorbeelden zijn: Agamemnon die zijn bezit, zijn dochter Ifigeneia, offerde voor een gunstige wind om zeil te gaan en ten oorlog te trekken tegen hun economische rivalen, de Trojanen. In *Le Sacre du Printemps* van Strawinski wordt één vrouw uitgestoten als offer aan de Lente.

Volgens Frazer (*The Golden Bough*) werden met het vorderen van de tijden de mensenoffers vervangen eerst door slaven en misdadigers, later door dieren, nog later door symbolen.

Vooruitgang? Beschaving?

Dinsdag 27 juni 2017

Ma in het verpleeghuis. Ze treurt. Ze is ontsteld: “Het lijkt hier een gekkenhuis,” zei ze gisteren. Ze vindt de meeste medebewoners knetter. Het geeft haar stress. Ze komt niet in haar doen. En ze tobt over haar geheugen dat faalt. Ze weet het.

Als ze ons ziet, gaat er een schok door haar heen, een juichkreet. Ze is bevrijd.

Tijdens het ritje in de auto kalmeert ze. Ze wordt de oude. Kan weer praten.

Ooit, als acht-jarig kind, brachten haar ouders haar in september naar de kostschool. Bij de rijke Ursulinnen. Een daad van paniek? Dreigde faillissement? Of wilde Adolphe stoer doen voor de geestelijkheid? Het kind had diepe heimwee. Met Kerstmis was het weer thuis. Wou nooit meer terug.

Nu voelt ze zich weer zo. Denkt vaak aan die slaapzaal en haar ‘couchette’. En het reveille van de non: “Loué soit Jésus Christ.”

Ze zit weer gevangen. Noemt haar kamer haar cel.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Dinsdag 25 juli 2017

Ma is aan het tolleren. Elke twee minuten vraagt ze: “Al gaf je me een briefje van duizend en je vroeg: “waar slaap je vanavond?”, ik zou het niet weten.”

Steeds dezelfde vraag.

Om de twee minuten.

Ze is steeds moeilijker af te leiden. Ze dwingt je tot dezelfde monotonie van antwoorden.

Ze heeft niet meer het vermogen in het heden te blijven en te genieten van het moment. Ze is ongerust, chronisch in paniek. “Ik verlies het contact met de

werkelijkheid,” zegt ze. “Alles lijkt een droom. Alsof het niet echt is. Als ik straks weer thuis ben, denk ik: “Is dit nou echt gebeurd, of denk ik het maar?”

Terug op haar kamer zie ik een kaartje. Een ‘geestelijke’, Ad Römkes van naam, had haar afgelopen vrijdag in haar rolstoel naar de intocht van de Vierdaagse gereden. Hij maakte indruk op haar, ze noemde vele malen zijn naam. Misschien was dus het kaartje van hem.

Nee dus. Het kwam van de Radboudstraat 1 in Amersfoort. Tekst, zoiets als: “Ik ben het lieve kind van Jezus. Jezus houdt van mij.” Zoiets. Een aantal van die regels. Ik ben met stomheid geslagen. Ontgoocheld. Woedend. Verslagen. In welke wereld leeft mijn broer?

Hij mankeert in zijn hoofd niet wat mijn moeder mankeert, maar hij is evenzeer los van de werkelijkheid. Totaal los. Teruggekeerd naar het sentiment van een kinderlijk geloof. Ik snap wel dat hij zijn moeder wil troosten en een gevoel van geborgenheid wil bezorgen, maar moet dat met deze prietpraat? Moet ze sterven alsof ze zoet gaat slapen?

Bep is heel zijn leven al bezig met de dood van zijn angel te ontdoen. Doodgaan is voor hem iets verblijdends, want hij denkt dat hij opnieuw geboren wordt. Vandaar dat hij nu ook zijn moeder met die zoetekoek omgeeft. (Zijn moeder laat het zich aanleunen, maar wijst wel het tweede deel van het gedicht aan als ‘overdreven’. Zoiets.)

Hoe kom ik ooit nog tot een zinnig gesprek met mijn broer. Hij heeft trekken van een godsdienstfanaat, maar die eigenschap wordt overschaduwd door een eveneens aangeboren genereusheid. Hij is een goed mens, die helaas de verkeerde boeken las.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Augustus 2017:

Teuntje logeert bij ons en kijkt of ze Damiaan, Reza en Mira al terug ziet komen

8 September 2017

Dit is het beeld dat wij zien als we uit het raam kijken.
Het dagelijks beeld op de vele dagen dat er niets gebeurt.
De onmisbare moederberk en het zilverberkje, waar de zon soms zo prachtig
doorheen schijnt.
Ik vermoed dat Heleen op weg is naar de Coöp.

25 September 2017

Onder 'het ritje' namen we een doosje met naald en draad mee. Ik deed alsof ik nog iets moest naaien en begon. "Kom hier", zei ze dan, "dat kun jij niet. Jij doet het zo onhandig." Ze deed dan voor hoe je een draad in een naald steekt. Ondanks één bruikbaar oog en haar dikke vingers werkte ze snel en precies. Vakwerk.

Zaterdag 28 oktober 2017

Afgelopen maandag kwamen Mira, Damiaan en Reza vanuit Parijs hun hond Teun ophalen, die dat weekend bij ons had gelogeed.

Ik heb al een paar weken last van een knobbeltje bij mijn linker testikel.

Maandag om een uur of tien 's avonds brachten Heleen en ik Ma na het gebruikelijke ritje door de Ooij-met-koffie-en-Bitburger in Kranenburg terug naar haar kamer op Nijenveld. Iedereen lag al te slapen. Toen we haar kamerdeur openden, zagen we dat er een man in haar bed lag. Ma schrok zich wild. Verpleegster Linda was gelukkig in de buurt om hem weg te sturen. Toen ze de dekens opensloeg, zagen we dat de man geen onderbroek aanhad. "Agat," riep Ma, "kijk daar wat vies!" Ze trok meteen het bovenlaken weg om het bed te verschonen. Linda griste ergens een plaid vandaan en sloeg hem om de man heen, een zestiger, die inmiddels verdwaasd naast het bed stond. Maar de plaid zat niet goed, zijn slappe geslacht bleef zichtbaar. Hij werd afgevoerd.

Bij het afscheid probeerde ik Ma te kalmeren met: "Denk eraan, Bep komt morgen!" We gingen.

De wereld van de zestiger jaren heeft hele domeinen nooit bereikt.

Dinsdagnacht had ik een nachtmerrie. Links van mij kwam een monsterachtig dier in de gestalte van een stier in volle vaart aangerend met in zijn bek een van doodsangst kermende hond. De stier rende vlak langs me. Draaide verderop naar links een wei in, rende terug, maar er was een haag tussen de stier en mij. De hond bleef kermen, tot ik wakker werd.

Woensdagnacht weer een droom. Op verschillende plekken buiten brandde het gras. Ik sloeg met een tak de brandjes uit. Nieuwe ontstonden, maar het lukte me al het vuur uit te slaan.

Mijn uitleg: dat knobbeltje tussen mijn benen is onschuldig.

Vrijdagochtend voor onderzoek naar Patrick. Hij en de vrouwelijke co-assistent constateerden een cyste. Geen zorgen. Wel echo laten maken en daarna bespreken of we het blaasje laten zitten, of weghalen.

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Heleen: gedicht voor Reza, bestemd voor **5 december 2017**:

Nijmegen, november 2017

Lieve Reza,
Je moet snel geld spenderen
Niet aan nieuwe kleren
Maar aan pakjes voor pappa, mamma en Teun
Vandaar deze kleine Nijmeegse steun

Ik vermoed dat ook zij jou goed bedelen
En leuke cadeautjes kiezen uit velen*
Dat vind ik fijn voor jou mijn kind
Veel liefs van Piet en van de Sint

Een nieuw jaar staat al bijna klaar
Dan wordt jij dertien, het is echt waar
Dan komen wij in rap galop
Met een gevulde envelop

Maar eerst, op 27 december
A date you ever should remember
Schuiven wij aan jullie tafel aan
Samen met de Haagse karavaan

En wij lezen voor wat ons heeft geraakt
Een gewoonte die ons treffen mooier maakt
Daarna smullen wij van het gekozen eten
Ik verheug me nu al, zeker weten

* velen is grammaticaal onjuist, maar voor het gedicht zo gekozen

Dinsdag 16 januari 2018

Gisteravond kreeg ik het volgende e-mailbericht van Marjolein Pieks, oprichtster van *De Blaauwe Salon*, een klein podium-aan-huis in Nijmegen voor amateur-kunstenaars. (Ooit vertrok haar vader bij het Vrijdagtheater omdat hij de rol die ik hem als nieuwe speler toebedeelde beneden zijn waardigheid vond.)

Zij schreef:

Hoi Heleen,
Hoe is het met jou? Heb je nog veel geschreven na onze laatste ontmoeting?
Ik hoop dat ik Ad via jou bereiken kan....
Denk je dat Ad bereidwillig is om een theaterstuk voor te lezen op 27 mei?
Het gaat om *Masscheroen*, het wagenspel waardoor Mariken van Nieuwmege tot inkeer kwam.

Mijn antwoord:

Dag Marjolein,

Hoe is het mogelijk dat je na al die tijd aan mij denkt om een theaterstuk voor te lezen.

Ik ben oprecht zeer vereerd, hoor. En ik wil na drie jaar pensioen ook best weer wat doen.

Wel moest ik bij je voorstel even flink terug in mijn herinnering:
Masscheroen is voor mij namelijk het activistische stuk uit 1968 dat Hugo Claus schreef, waarin een geëmancipeerde Mariken met hoge kaplaarzen en een zweep de drievuldigheid in de gedaante van drie blote mannen van het toneel ranselt. Ik heb er in het verleden wel eens aan gedacht om het opnieuw op te voeren, maar verworpen omdat het teveel het karakter van een eenmalige happening had.

Maar jij bedoelt het wagenspel in de *Mariken van Nieuwmege*.

Ik schrijf je dit:

Er was een moment in mijn leven waarin ik dacht: wat heeft onze Mariken daar in Antwerpen nu eigenlijk verkeerd gedaan?

Uit mijn herinnering puttend dacht ik: ze heeft op de tafel gedanst.

Maar daar had ze toch de leeftijd voor?

Ze deed precies hetzelfde als wat vandaag, opnieuw, de 24-jarige popster Anitta doet, in haar sloppenwijk Vidigal bij Rio de Janeiro: zij danst op de daken en verleidt de

jongens.

Wat is daar mis mee? Wij hebben toch hopelijk *zelf* iets gedaan wat daarop leek?

De Mariken staat in de traditie van de middeleeuwse katholieke moraal van het *memento mori*, die zondigt tegen de levenslust. Dat is een doodzonde, om in haar termen te spreken.

Als Mariken plezier had gemaakt duidelijk *ten koste van* haar leeftijdgenoten, was het anders geweest. Maar daar is geen sprake van. Ze volgt de natuur van haar jeugd.

De Mariken is prachtig van taal, maar de strekking is benepen.

Historisch is het van belang, het moet gelezen worden zoals zwarte bladzijden gelezen moeten worden, maar de oude zeurderige boodschap moesten we niet meer uitdragen.

Ad Beukering

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Vrijdag 20 april 2018

Rond mijn verjaardag had ik twee opmerkelijke dromen.

In de eerste naderde ik het huis van mijn jeugd, in de Gaffelstraat. Het was nacht. In het huis waren alle lichten aan, de deuren stonden wagenwijd open. Mijn vader vermoedde ik boven in zijn slaapkamer. De gang achter de voordeur was volgestort met donkergrijze vuilniszakken. De leegte van het huis. De stilte. Was hij stomdronken?

Echt dronken was mijn vader niet. En donkergrijze plastic zakken voor het vuilnis bestonden toen nog niet, we hadden zinken emmers met deksels.

Het schokkende tafereel vertelt mij nog altijd over de mentale wanorde die er heerste vanaf de dag dat mijn moeder vertrok.

In het tweede stond Heleen vooraan op het podium van (het leek wel) Paradiso (in Amsterdam). Publiek in de zaal. Voor haar optreden droeg ze een klein broekje, witroze van kleur en haar hemd had ze naar boven opgerold tot net onder de borsten. (Die weer kleiner waren, zoals vroeger.) Ze zou een monoloog doen die ze zelf gemaakt had. Vlak vóór ze begon ging ze zonder te kijken even met gestrekte vingers

omlaag naar haar broekje ter controle of het goed zat. Onwillekeurig wijzend naar de plek waar mannen huiverend voor door de knieën gaan. Ik weet dat ik haar bewonderde om wat ze bedacht had. Ik stond rechts van haar vlakbij in de coulissen. Tijdens de voorstelling had ze zich ongemerkt in mijn richting bewogen ...

Heleen volgt allerlei cursussen, ook één voor poëzie. Ze ligt goed in de groepen, doet actief mee, men kent haar. Ze zei me dat ze soms belangstelling merkt van mannen.

Ik ben nu 76 jaar en voel jaloezie. Ik gebruik het beeld van haar hand die naar haar broekje gaat, als ik met haar vrij.

Dinsdag 12 juni 2018

We hebben een korte ingewikkelde periode achter de rug, waarvan we herstellen. Heleen volgde een woensdag-cursus van 5 lessen over lichaamshoudingen volgens de Alexander-theorie, soms de Alexander-therapie genoemd. Ze ging daarvoor naar Ivan Lukic, (als kind met zijn ouders meegekomen uit Kroatië?), die privé in de Adagiostraat de huiskamer heeft ingericht als praktijkruimte: Studio Adagio. De belangstelling van Heleen voor die houdingen-leer en de theorie daarover dateert van langer.

In het begin was ik argeloos.

Tot het eerste mailtje van Ivan binnenkwam, waarin hij meldde dat hij de columns van Heleen op de website had gezien, waaruit ik opmaakte dat het contact met hem meer dan zakelijk was.

Ik schoot in de alarmstand, toen hij zijn tweede mailtje afsloot met: "Tot gauw! Ivan." Navraag leerde mij dat hij een ruime dertiger is, alleen woont, en twee studentes op kamers heeft.

Tijdens de les van 10 tot 11 uur is er niemand in huis en is Heleen dus met hem alleen. Hij werkt met 'hands on'. Het contact is naar de aard van het werk intiem.

In mijn hoofd begon het te spoken, mijn jaloerse fantasie sloeg op hol, ik zag de arbeid niet alleen ontsporen tot seks, ik zag zelfs hoe Heleen zich eraan overgaf. Jaloezie werkt zo dat alle tekens die vertellen dat je fantasie absurd is genegeerd worden, alle tekens die je alarmeren opgeblazen. Otello nog eens nalezen, of King Lear.

De afgelopen weken had ik het heen en weer. Seksueel opgewonden, sterker naarmate de woensdag naderde. Het gevolg was dat we veel gesprekken voerden, met de heilzame werking dat ook het verleden flink werd opgerakeld, veel kussen, veel nieuwe liefde. Maar ook uitputtend.

Achteraf had ik het allemaal niet willen missen, maar ben toch blij dat het hoge water kalmer is.

Onzekerheid en kwetsbaarheid die je niet graag laat merken, spreekt uit de volgende, simpele droom van een dag of vier geleden:

Ik sta midden op de binnenplaats van een vierkant woongebouw. Vóór mij komt Heleen uit de deur naar buiten. Ze loopt naar mij toe, we wisselen enkele woorden over de cursus die voorbij is. Dan loopt ze door. Ik zie door het glas van de deur achter mij, hoe ze in de hal iemand uit een kring, die haar opwacht, omhelst waarbij ze zich emotioneel ontlad, omdat het allemaal gelukkig voorbij is.

De angst dat ze zich eerder bij een ander dan bij jou begrepen voelt ...

Heleen huult soms onverwacht in gezelschap ...

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Op dinsdag 26 juni 2018 wordt Jade geboren. Zij is de dochter van Monique Wijlhuizen en Martijn Zwebe. Nu is Georges de tweede vader.

Jade Zwebe, 26 juni 2018, enkele uren oud

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

20 Oktober 2018:

In een grote bijeenkomst in Bahrein heeft de Climatefund-groep een enorm investeringsbedrag in de wacht gesleept. Iets van 25 miljoen. Zo ziet een triomf eruit in de financiële wereld. Naast Georges, die heel veel werk verzet heeft, woordvoerder was en een groot aandeel heeft in het succes, zit zijn baas, Andrew Johnson, Zuid-Afrikaan.

Er is een opname van Georges terwijl hij in de volle zaal het woord voert. Zeer geconcentreerd. Rustig. Zijn zenuwen de baas. Zie foto. Mijn petje af! Diepe buiging!

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

December 2018:

Mira houdt een korte vakantie met Reza in de wereldstad Berlijn.

Geëmancipeerd. Zelfbewust.
Opvoeding ter hand nemend.

Is ze hier al begonnen aan het project van haar promotie?

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

Op 27 juli 2019 trouwen Georges en Martijn op het strand bij Den Haag:

Lars, Vanessa Spee, Georges, Martijn, Simon, Jade en Monique Wijlhuizen

Een heuse staatsiefoto

De Marconistraat 38, Den Haag

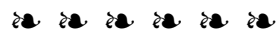

Mijn toespraak ter gelegenheid van het huwelijk van Georges en Martijn:

Toespraak bij huwelijk Georges en Martijn juli 2019.pdf - Snelkoppeling.lnk

Kerstkaart 2019

Lieve Ad en Heleen,
Voor jullie een goed
oog en goede gezondheid.
We hopen dat het een
mooi jaar gaat worden,
ondanks alle wereldse
problematiek.
Liefs,
Georges & Martijn
Simon, Lars en Jaadje.

5 april 2020:

Simon houdt een krabje omhoog. Als het om de natuur gaat moeten ze bij Martijn zijn. Een van mijn meest favoriete foto's vanwege de lichaamstaal van Lars. De lichte neiging van zijn hoofd. Hij sluit zich volledig aan bij zijn broertje. Subliem.

Maandag 22 juni 2020

Hoe is het mogelijk dat ik, die al van mijn moeder afscheid heb genomen, omdat ik in haar dementie niets meer met haar beginnen kan, en haar met niets meer blij kan maken, zelfs niet met mijn aanwezigheid, omdat ze steeds in somberheid vervalt en blijft treuren om de situatie waarin zij tegen haar zin terecht is gekomen, enkele nachten geleden droomde dat ik haar zocht, in Brussel, en dat ik verschillende huizen langsging om te vragen of ze daar was?

Eén van die huizen viel op doordat de zijgevel heel hoog opliep, zich tegen de hemel aftekende als een oude ruïne.

De man die het huis bewoonde was zeer vriendelijk ...

We zitten nu precies 3 maanden in coronatijd. De paniek van het begin is voorbij, het covid-19-virus houdt zich rustig. Wel is men zeer beducht voor een 2de golf in het natte najaar. De economische recessie zal nu al op zo'n 6% uitkomen, armoede en werkloosheid zullen de komende maanden hevig zijn. Nee, geen 2de golf er bovenop. Af en toe zijn er nog heftige uitbraken, in Nordrein-Westfalen bij voorbeeld, die en passant de etterbuilen van ongebreideld kapitalisme zichtbaar maken. Een vastgoedhandelaar had daar een hele woonkazerne met wel 5 of 6 verdiepingen opgekocht voor een zacht prijsje, omdat het gebouw in vervallen staat verkeerde. In plaats van het eerst op te knappen verhuurde hij de appartementen onverwijld aan vooral arbeidsmigranten uit Oost-Europa, tegen een pittige huur. Die arbeiders werken in slachterijen, in de genoemde deelstaat, maar ook over de grens in Nederland. De eigenaar verhoogde de huur meerdere keren en de huurders reageerden door met steeds meer mensen op één kamer te gaan wonen. Op elkaar gepakt in busjes worden zij 's morgens naar hun werk gereden en op de slachterijen is het onmogelijk om 1½ meter afstand te houden. Gevolg: honderden besmettingen. Iedereen moest in quarantaine. Om de mensen binnen te houden werd de hele woonkazerne met hekken afgezet en dag en nacht met politie bewaakt. Die arbeiders hebben geen begrip voor hun situatie, ze hebben van een pandemie nog nooit gehoord, of willen het niet horen. Ze staan te dringen achter de hekken en voelen zich gevangen genomen buiten hun schuld. Ze komen alleen om geld te verdienen en nu, omdat ze niet werken, krijgen ze niets. Ze hebben geen enkele sociale zekerheid. Dit zijn wantoestanden, die buiten coronatijd buiten het zicht van het grote publiek blijven ...

Ik ben naar Patrick geweest. Klachten: duizeligheid bij het wandelen, jeuk. Die duizeligheidsklacht hoort bij de ouderdom, ben ik bang. Ik heb er al lang last van. Mijn beenspieren worden slapper en toch wandel ik 's morgens en 's middags bij elkaar 2 tot 2½ uur per dag. Afgewisseld met fietsen dan. Af en toe sla ik over.

Morgen wil ik - na 3 maanden - weer hardlopen in de Ooij, weliswaar op mijn gemak. Voor die jeuk heb ik onschuldige zalf. Patrick zei dat mijn talgklieren te weinig vet afscheiden, waardoor de huidcellen uitdrogen. Ik weet niet of ik nu de rest van mijn leven met zalf in de weer moet blijven, of dat het toch periodiek is. Ik hoop het laatste. Die uitdroging is volgens mij mede te wijten aan de voorbije winter en lente, waarin ik heel wat keren drijfnat van het zweten thuisgekomen ben. Niet door te hard te fietsen, maar door teveel kleren onder een winterjas waarvan ik mouwen en kraag volledig winddicht had afgesloten. Waarom? Omdat ik van vorige winters onthouden had dat ik flink verkouden was geworden van een snijdende wind die op de dijk bij Oosterhout of de Ooij dwars door mijn kleren blies en zich vermengde met het zweet, waardoor ik sterk afkoelde. Deze winter wilde ik proberen om niet verkouden te worden. En toen de corona uitbrak al helemaal niet, want omdat de symptomen van de normale griep en covid-19 hetzelfde zijn in het begin, weet je nooit of je misschien corona hebt opgelopen en dan staan je een paar zenuwachtige weken te wachten.

Dus sloot ik mijn kleren potdicht af. Helaas, daardoor kon het zweet niet weg, mijn lichaam kon zijn warmte niet kwijt, de huidcellen droogden uit door teveel vochtafscheiding oftewel zweet ...

Als dit nu eens allemaal waar is, hoop ik dat mijn huid zich langzaam herstelt ... Hm.

Op controle bij de doktersassistente werd te hoge bloeddruk geconstateerd. Veel te hoog: 173 - 90.

Nou dat weer. Ook weer de oudedag? Af en toe moedeloos.

Over een paar weken nog één controle. Ik zal aan de medicijnen moeten.

Ik was er tot nu vrij van geweest ...

Wat mij diep verontrust was het bericht enkele dagen geleden, dat in Siberië een hittegolf heerst. Veertig graden! In Siberië !!!

Ik weet nog dat Dorus en ik vorig jaar bij hem in de achtertuin spraken over de klimaatverandering. Dorus liet het woord 'permafrost' vallen: als de bevroren grond in Siberië zou smelten, kwamen grote hoeveelheden methaan vrij, en methaan is twintig keer schadelijker voor het milieu dan CO₂.

Een tijdbom dus ...

Een jaar later zie ik op Nieuwsuur hoe een hoogleraar langs de moerassen daar loopt, hoe hij met zijn voet op de grond drukt en hoe de grond beweegt omdat er een grote bel lucht onder zit ...

De hoogleraar is uiterst bezorgd.

Hij slaapt er niet van, zei hij ...

Die nacht, in bed, ben ik ook in paniek.

We redden het niet, denk ik.

We redden het niet onder de 2 graden.

De volgende dag is het prachtig weer.
Er lijkt niets aan de hand ...

Vrijdag 29 januari 2021

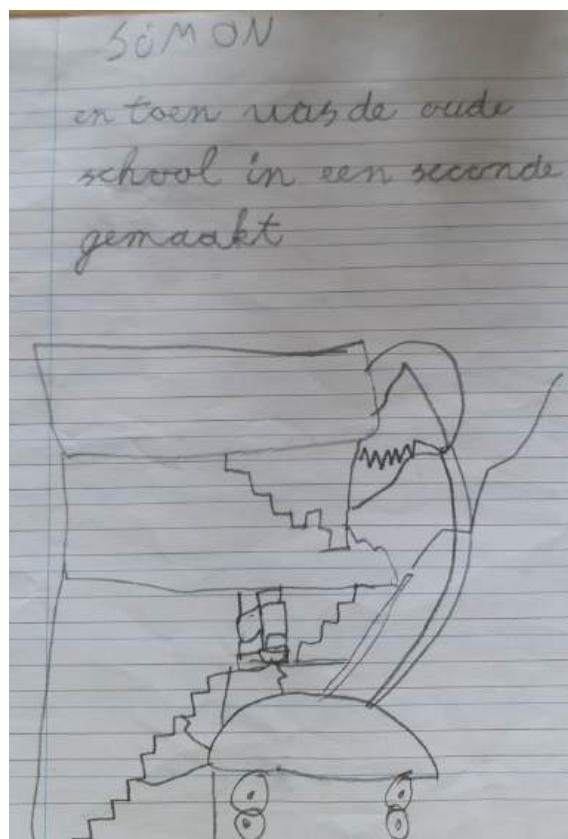
We zitten in een lockdown, met avondklok. Alle landen zijn corona-moe. Vooral de scholieren hebben veel te lijden, zij lopen zelf geen gevaar, en kunnen het niet opbrengen om anderhalve meter afstand te bewaren. In Nederland verloopt het vaccineren uiterst traag. We krijgen veel minder voorraden Pfizer- en Moderna-vaccins dan zijn besteld. Vandaag zal de Europese waakhond EMA het AstraZeneca-vaccin goedkeuren, maar de 6 fabrieken - 4 in Europa, 2 in het VK - hebben 'problemen' met de productie. Het vette vermoeden bestaat dat er door de farmaceuten een keiharde strijd gevoerd wordt om de prijs. Er zijn wel contracten, ook Europese vanuit Brussel, maar daar staat niet meer in dan dat de producent 'zijn uiterste best' zal doen om (op tijd) te leveren. Voorzitter Ursula von der Leyen kan hem politiek onder druk zetten, juridisch begint ze niets. Ondertussen lijkt het er sterk op dat ze voorraden hebben geëxporteerd naar het VK van Boris Johnson. De Britten hebben al 4 miljoen onderdanen gevaccineerd. Zij hebben voor AstraZeneca vermoedelijk het dubbele betaald. Iets dergelijks lijkt ook het geval in Israël. Dat land heeft ook geen enkel gebrek aan vaccins en prikt al de 18-jarigen! Heel de wereld is jaloers. En giftig. De arme landen, Afrika en Zuid-Amerika met name hebben het nakijken. Zij mogen blij zijn als ze in 1924 kunnen beginnen met vaccineren. Hoewel, ze worden nu enorm geholpen door Rusland en vooral China. Deze landen zijn bezig met een enorme publiciteitscampagne. Ze schuwen geen chantage. (De Filippijnen moeten hun claim op enkele eilandjes in Chinese Zee laten vallen, begrijp ik.) (Vervolg 17 april 2021:) Brazilië heeft van alle landen het ergst te lijden onder de corona, met veruit de meeste doden. Hun president, eenzelfde proleet als Trump, weigert het virus serieus te nemen en werkt in zijn land iedere gouverneur tegen die dat wel wil doen. De ziekenhuizen puilen uit. Het land is nu een gevaar voor de hele wereld vanwege verschillende mutaties, waarvan een heel besmettelijke, de P.1, vooral in Canada, maar ook al in Nederland is aangekomen. De beschikbare vaccins werken maar half tegen dit virus, zodat er weer snel updates gevonden en gemaakt moeten worden.

Op 2 februari 2021 maakten Lars en Simon tijdens de lockdown vanwege het corona-virus de volgende opstelletjes:

Simon:

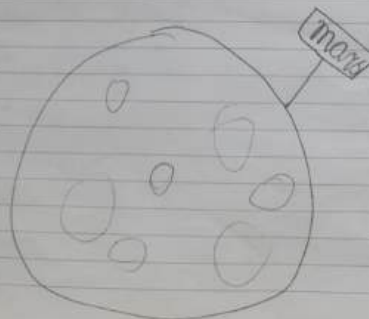
de school die werd
gebouwt
er was een een
simon hij was de
slingste van de stat
en op een dag bedacht
die een lezerstraat
en hij nam hem mee
naar school en
iedereen was blij
omdat die de
lezerstraat op de
school had gericht
en iedereen was bij

Lars:

op mars
 er wonen ergens heel ver.
 een gezin en dat.
 gezin hat twee kinderen.
 de ééne hete bram en de.
 adere hete treun bram.
 wau al jaren naar.
 mars hij dagt ik. wau
 dat wil groter wau zijn.
 toen zij zijn moeder.
 weetje wat we gaan.
 gewoon je ruurt al.
 heel lang als het dan.
 maar niet iis ander.
 wort kam we gaan.
 komje tuun.

we gaan een raket.
 huren waar gaan we.
 okalveere naar toe.
 beam naar mars.
 erre later we zijn.
 op mars kom we gaan.
 hee wat is dat een.
 steen die is nog nooit.
 gezin weer op orde.
 nu zijn we astronauten.

8 april 2021:

Zonnepanelen op het dak van de Prof. Hoogveldstraat 5 en 11

Sinds 23 juli 2020 liggen er 12 zonnepanelen op het dak van onze flat. Het markeert een proces waar ik met voldoening op terugkijk. Op mijn 77ste en 78ste heb ik een groot aandeel in een succes, waarvan ik denk dat, als het mij was overkomen toen ik student was, het wel eens mijn levensloop had kunnen veranderen vanwege het zelfvertrouwen dat er het gevolg van is.

Het begon allemaal met een gesprekje met buurman Joël van Thiel. Ik trof hem op een ochtend in de lente van 2017, denk ik. “Ons dak is eigenlijk heel geschikt voor zonnepanelen,” zei ik, “het ligt op het zuiden en het is plat.” Hij was het met me eens. Maar toen ik voorstelde om er haast mee te maken, werd hij afwerend. Het moest een collectieve actie zijn, onder leiding van de VVE, zoals dat ook gegaan was bij de innovatie in 2004, waarbij de weigeraars, die een minderheid vormden, gedwongen werden door de meerderheid om mee te doen. Het ging toen om zo’n 25.000 euro. Het gesprek eindigde niet prettig. Joël noemde mij een idealist (hij bedoelde: zoals die lui van groenlinks), zichzelf een realist. We zullen zien, dacht ik.

Ik besloot de e-mailadressen op te vragen van de 16 eigenaren van onze flat. Ik wist niet waar ik aan begon, en dat was maar goed ook. Ik ging de deuren langs om de reden te vertellen van mijn vraag en trof een hele range van welwillendheid tot wantrouwen. Mensen waren vaak niet thuis. Of waren huurders van eigenaren, die elders woonden en weinig voelden voor een investering op het tweede dak. Of verscholen eigenaren, die hun zaken overlieten aan een beheerder. Daar kwam ik langzaam achter. Een feit is dat ik over het verzamelen van de adressen zo’n 1½ jaar heb gedaan. Vanwege mijn weerzin. En de twijfel over mijn roeping.

Ik begreep ook dat weinig steun moest verwachten van de beheerder van de VVE, die het plaatsen van zonnepanelen niet tot haar taak beschouwde, maar wel vanaf de zijlijn toezicht wilde houden of ik me aan de regels hield. (Wat waren die regels?)

De trage start kreeg een wending toen ik op een zondagmorgen met Heleen op de Ubbergseveldweg een ingenieur ontmoette, die geslaagd was in het collectief plaatsen van 63 panelen op zijn flat met 9 bewoners. We spraken 2 uur met hem. Hij beloofde mij steun. Daar heb ik dan ook gebruik van gemaakt.

Ik ben me echt gaan verdiepen in alles wat je tegenkomt tot aan de installatie. Ik stuurde e-mails naar de andere eigenaren met items, die ik bestudeerd had en uitlegde. Ik kreeg een medestander in Jeroen Verschuren, die net gepensioneerd was en altijd bij een bank had gewerkt. Hij maakte schema’s waarin hij de offertes vergeleek van de verschillende aanbieders.

Het eerste succes kwam op de VVE-vergadering van november 2018. Daarin gaven

een meerderheid van 12 (van de 17) eigenaren toestemming om het collectieve dak beschikbaar te stellen voor het plaatsen van zonnepanelen. Van die 12 hadden 7 eigenaren mij persoonlijk gemachtigd om vóór te stemmen.

Ik was nu in VVE-kring een bekend persoon.

Ik kwam er achter dat de voorstemmers van het beschikbaar stellen van het dak beslist niet allemaal zelf tot een investering bereid waren. Integendeel.

Ik beschrijf verder niet de lange weg die Jeroen en ik gingen langs de aanbieders. Er ging tijd overheen vóór we wisten dat we niet in zee moesten gaan met *Zon op Nederland* die een postcoderegeling voorstond en dat we er vanaf moesten zien om de functieloze schoorstenen, die schaduw wierpen, te slopen. (Te duur.) We werden geholpen door de ingenieur, die ook uitlegde waarom je de panelen beter oost-west kon plaatsen, omdat het direct eigen gebruik belangrijker was dan de opbrengst alleen.

Op een bepaald moment raakte ik in conflict met Jeroen. Ik had al gemerkt dat hij een bitse toon aansloeg tegen de aanbieders met een onprettige sfeer als gevolg. De vergadering van november 2019 was aanstaande. Ik wilde haar voorleggen om vóór installatiebedrijf Atama uit Elst te kiezen, in de hoop dat de installatie nog in het voorjaar uitgevoerd kon worden. Maar Jeroen vond dat het proces te snel ging en dat eerst beter uitgezocht moest worden of er geen bedrijf was met een lagere offerte. Ik vond dat dat ruimschoots voldoende was onderzocht. (En vreesde het tijdverlies.) Inmiddels had ik een medestander in Victor van Oeyen, die zich had opgeworpen als voortrekker van de Prof. Cornelissenstraat 3 - 33. Ook met de jonge Ralph Jaspers, een uitstekende voorzitter van de VVE-vergaderingen en progressief ingesteld, kon ik het inmiddels goed vinden.

Jeroen en ik betrokken de eigenaren in ons verschil van mening per e-mail, waar enkele eigenaren geïrriteerd op reageerden met het verzoek om dit onderling uit te vechten. Inmiddels had Jeroen met zijn stijl van schrijven ook de irritatie gewekt bij Ralph Jaspers, die - *als voorzitter* - een pittige brief stuurde naar Jeroen, met een kopie naar mij, waarin hij hem terechtwees. En tijdens de vergadering overtuigde Victor iedereen ervan dat er alle reden was om niet langer te dralen en voor Atama te kiezen als installateur. Ik maakte een verslag van die vergadering en stuurde het op aan alle eigenaren, ook aan hen die afwezig waren geweest. We konden doorpakken.

Er volgde een bittere ironie. Ik bood Jeroen de vrede aan, die hij, duidelijk opgelucht accepteerde. Toen de offertes moesten worden getekend waren allen afgehaakt en Jeroen en ik de enig overgebleven deelnemers. Jeroen heeft mij nog voorgesteld om ook maar te wachten met ondertekenen tot we met een groep waren, maar daar ging ik niet op in, met het argument dat we ons als pioniers beschikbaar zouden stellen om

anderen met onze expertise over de streep te trekken.

Hoe de bal verder doorrolde valt op te maken uit een 3-tal berichten die ik met Jeroen Verschuren uitwisselde in antwoord op zijn vraag (op 7 april 2021) of er bij de nieuwe deelnemers ook mensen zaten uit *onze* flat.

- - - Dag Jeroen,

Het antwoord op je vraag is: nee.

We zijn dit jaar veel succesvoller, omdat er een goede samenwerking is tussen Victor, Bas en mij en de eigena

De eigenaren van onze flat zijn wel benaderd, maar reageren niet.

Ze hebben hun vertrouwen verloren en dat komt niet zomaar terug. Jammer.

Maar daarom ben ik dubbel trots op wat we dit jaar bereikt hebben.

Ad

- - - Ha Ad,

Complimenten indeed, prachtig resultaat.

Maar toch een gewetensvraag: ligt het gebrek aan vertrouwen in Hoogveld dan aan mij? Je reageert met een pertinent “nee”.

Ik wil graag een eerlijk antwoord, zodat ik ervan kan leren.

Gr Jeroen

- - - Dag Jeroen,

Ik lees mijn bericht aan jou nog eens over en merk dat er inderdaad een verwijt in besloten kan liggen.

Maar dat is oprecht niet mijn bedoeling. Ik leg je uit wat ik denk:

Wij hadden in het verleden korte tijd een meningsverschil over de te volgen strategie.

Ik maakte zelf twee fouten. Wij vochten het openlijk uit waarbij we ons richtten tot de andere eigenaren.

Dat was dom, maar daar was ik zelf als ik me goed herinner mee begonnen.

En iets later, toen ik de steun van de vergadering had, bezondigde ik me aan triomfalisme.

Dat was ook dom, en jij hebt je er terecht tegen verdedigd.

Nee, ik verwijt je echt niets.

Ik weet niet wat het negatieve effect is geweest. Wel dat Joël van Thiel een stoorzender is geweest, hetgeen ons een of twee deelnemers heeft gekost.

Maar met de komst van Victor van Oeijen is de stemming omgeslagen.

En dat berust ook op toeval en een beetje geluk.

Victor kwam ook traag op gang en had na een half jaar slechts enkele e-mailadressen verzameld, toen hij op het idee kwam om een beroep te doen op Bas Brinke, die over alle e-mailadressen beschikte. De berichten die hij en ik wilden versturen, eerst naar de hoge flats met de oneven nummers, vervolgens naar de lage flats met de even nummers, werden nu heel bereidwillig door Bas Brinke rondgestuurd. Dit had als effect dat de eigenaren het gevoel hadden dat de berichten waren gesanctioneerd

door het bestuur. En dat werkt.

Wat verder enorm hielp was dat Victor geleerd had een zoom-meeting te hosten, waarbij ik nu kon optreden als 'ervarings-deskundige'.

We hebben zo'n meeting 2 keer gehouden, eenmaal voor de oneven en eenmaal voor de even nummers. Met zo'n 12 belangstellenden per keer.

Daarvan heeft zo'n 80% uiteindelijk de offerte ondertekend.

Als bottom up en top down samenkomen gaat de zaak lopen.

Terwijl wij moesten samenwerken met een VVE-bestuur, die zich passief opstelde en een paar keer barrières opwierp i.p.v. oplossingen te bedenken, hebben we nu te maken met een Bas Brinke die actief meedenkt en meewerkt, en die voelbaar trots is dat zijn VVE slaagt in het plaatsen van zonnepanelen op het dak. Dat kunnen niet veel VVE's hem nazeggen.

Voorlopig heeft nu een op de vijf eigenaren hier zonnepanelen.

Misschien dat de bal volgend jaar een stukje doorrolt.

Ik hoop dat ik je met dit antwoord een plezier doe,

Ad Beukering

🐼 🐼 🐼 🐼 🐼 🐼

21 februari 2021

Neven en nicht op wandelstap vlak bij de Hunzestraat.

Zelfs de hond voegt zich in de tred.

Zij zijn welgemoed.

Zij: Reza Beukering - Polman, Simon en Lars Spee - Beukering.

Dezelfde dag heeft Damiaan Lars' interesse gewekt voor de piano.
Het pakt.

donderdag 13 mei 2021

Heleen vloog niet zo hoog als ik, maar was beter geaard.
De laatste jaren bewegen we versneld in elkaars richting.

👤 👤 👤 👤 👤 👤

zondag 16 mei 2021

Bep heeft met Henriëtte zijn moeder bezocht.
Hij laat zich meer door zijn gemoed leiden dan ik.
Hij stuurde mij foto's.
Ik zie de leegte in de ogen van mijn moeder.
Ik heb Bep gevraagd of zij hem nog herkende. Dat zal nog enigszins het geval zijn,
want ze heeft Bep gevraagd: "Heb ik nog meer kinderen?"

Ineens valt mij op dat de foto's van Bep verschillen van die welke de verzorgster iets eerder opstuurde. Die van haar waren veel opgewekter. Daarom vermoed ik dat mijn moeder zich toch weer bij Bep heeft laten gaan in somberheid, zoals ze dat steeds deed toen Heleen en ik haar nog zagen. Het vaste patroon. Ingesleten gedrag. Tegenover de vreemde beleefd en opgewekt zijn, tegenover het eigen volk klagen, in de hoop op voordeel. Bep krijgt haar echt niet 'uit de put'.

16 mei Met Bep, treurig

29 april 2021 Tegenover de verzorgster, beleefd en opgewekt

Dinsdag 22 juni 2021

Het zijn de nadagen van de corona-crisis. De helft van de bevolking is gevaccineerd. Mira en Georges hebben hun 1ste prik gehad. We hopen dat een 4de golf in september uitblijft. Als er maar geen mutatie opduikt, die de vaccins omzeilt.

In het EK presteert het Nederlands elftal matig. Het heeft zijn 3 wedstrijden in poule A gewonnen, en de opbouw van achteren gaat nu wat sneller, maar de combinaties in de voorhoede vlotten niet, Giorginio Wijnaldum, Donyell Malen en Memphis Depay kunnen elkaar te vaak niet vinden. Zondag speelt oranje vermoedelijk tegen het Portugal van Ronaldo in de 8ste finale. Dan zullen we zien of het elftal met de groten meekan. De achterhoede met Matthijs de Ligt, Stefan de Vrij en Danny Blind is zeer hecht. En we hebben één ster-speler: Frenkie de Jong, de middenvelder, die versnelt zoals Johan Cruyff dat kon, en openingen maakt in de verdediging van de tegenstander, waardoor dikwijls gevaarlijke situaties ontstaan.

Door de corona-crisis, die nu 16 maanden heeft geduurd, is mijn conditie achteruit gegaan. Mijn benen hebben aan kracht ingeboet en bij het wandelen kreeg ik steeds meer last van dolheid in het achterhoofd. De spieren daar zijn overbelast. Zijn de tussenschijven in mijn nek versleten? Zijn de werfels aangetast door artrose, zoals

mijn voeten? Misschien wel, misschien ook niet. Dat de spieren van mijn nek en achterhoofd lam voelen, heb ik in ieder geval ook aan mezelf te danken. Een half jaar geleden ongeveer wilde ik mijn armspieren versterken en met dat doel pakte ik de bedrand, die 60 cm hoog is, en boog zo ver en diep mogelijk naar voren en weer terug. Dit 15 tot 20 keer. Na 2 weken kreeg ik pijn in mijn achterhoofd en voelde ik mij draaierig bij het lopen. Onlangs legde de fysio-therapeut mij uit dat een hoofd 8 kilo weegt, maar in ver vooruit gestrekte toestand wel 23!

Nu was ik zelf al opgehouden met die oefeningen en had ze vervangen door een ochtendprogramma onder leiding van Heleen met rustige oefeningen die met veel ontspanning gepaard gingen. Met onverwacht opnieuw een averechts effect. Ga maar eens op je rug op de grond liggen, trek je rechterbeen in, zodat je rechtervoet plat op de grond staat, leg vervolgens je linkervoet met de zijkant op je rechterbovenbeen en spreid je linkerbeen. Pak vervolgens met beide handen je rechterbovenbeen naar je toe EN ONTSPAN DAN JE NEK! Na enkele weken merk je dat je je nek enorm belast hebt, ondanks de ontspanning. De fysio zei dat we een kussentje onder onze nek hadden moeten leggen. (Heleen had er in mindere mate ook last van.)

Nu probeer ik te herstellen door mijn achterhoofd zoveel mogelijk recht op mijn schouders te houden. Dat lukt goed. Alleen bij het opmaken 's morgens van het bed, moet ik wel bukken.

De klacht is verminderd, maar nog niet weg.

Ik maak nu weer de grote boswandelingen, die ik vóór corona ook liep. Ik word er flink moe van en val soms in de namiddag in slaap. Ik wissel de wandelingen af met fietsen in de Ooij, naar Kekerdome. Ik probeer te doen zoals Hedy d'Ancona schrijft: ik werk aan een "Vrolijk Verval".

Mijn leven rekken, daar ben ik mee bezig. Omdat ik er nog zin in heb en nieuwsgierig ben. Bij Heleen is dat ook zo. We houden de politiek bij, van dag tot dag. Dat is spannend, maar ook zwaar. Zoveel gaat niet goed. Gelukkig is Biden op het toneel verschenen en Trump naar de achtergrond. Eindelijk begint Europa iets sneller te acteren met sancties tegen Wit-Rusland, als represaille tegen de gevangenneming van de journalist Protasevitsj.

De kabinetsformatie zit in het slop. Mariëtte Hamer heeft nu Mark Rutte en Sigrid Kaag gevraagd een beginselprogramma te ontwikkelen, waarbij partijen zich aan kunnen sluiten. Blijven deze echter bij hun standpunt - Rutte wil niet met twee linkse partijen en PvdA/Groen Links blijven één blok - dan hoop ik dat D'66 en VVD (resp. 24 en 34 zetels) een minderheidskabinet gaan vormen, waarbij ze voor elk wetsvoorstel een meerderheid moeten zoeken in de Tweede Kamer. Als dat zou leiden tot echte en inhoudelijke debatten in de arena van de volksvertegenwoordiging, dan zou de democratie weer aan kracht winnen.

Haar doel blijft: een zo breed mogelijk kabinet, zo progressief mogelijk.

Terugkomend op de gezondheid: omdat ik wat de zorg betreft onder de bejaarden-groep val, wordt sinds een jaar mijn bloed, bloeddruk en urine gecontroleerd. Vorig jaar was er gedoe met mijn bloeddruk, die een bovenwaarde had van 175. Toen heb ik het apparaat mee naar huis genomen, waarna de bovendruk een hele week schommelde rond de 130, als ik me goed herinner.

Dit jaar ging alles vlekkeloos. Alle uitslagen waren goed, d.w.z. gelijk aan vorig jaar, en de bovendruk was nu 150. Wat prima is voor mijn leeftijd.

Ik heb dus weer vertrouwen in een toekomst en heb dit doorgegeven aan Mira, die een genetisch steuntje wel kan gebruiken, samen met het feit dat haar oma 103 jaar oud is dankzij een voortreffelijke stofwisseling (en haar natuurlijke matigheid).

Op dit moment worden op het dak van de Prof. Van der Veldenstraat zonnepanelen gelegd door installateur Atama. Ik kijk er vol trots naar. Zonder mij waren die zonnepanelen daar niet gekomen. Eindelijk ben ik ook eens op sociaal vlak actief geweest. Mini-wereldverbeteraar.

Ik heb genoten van *Wil*, de roman van Jeroen Olyslaegers, Vlaming. Over de collaboratie in Antwerpen tijdens WOII. De schrijver is geboren in 1968 en neemt je mee de oorlog in alsof hij het zelf heeft meegemaakt. Petje af.

Ga het voor de 3de keer lezen.

